Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД УНЭН

1921 оной декабрийн 21-нээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1993 ОКТЯБРЬ 27
Намарай нүүл (нохой) нарын 12
СРЕДА
Гарагай 4
№ 205 (18817)
Газетын сэн захилай 2 тух.
Хэлсээтэ сэн

Редакторай булан

БУУНУУДАЙ ТАЯРЖА БАЙХАДАШЬЕ...

2

Саг тухайгаа ходо хүндэ, хүшэр, ...гала рюун ухаан бодолой албатан... ажамидархань, дуратай ажалаа хэхэ..., ном гаргахадань, зүжэг табиха..., бүришье хүндэ болошоо гээд ходо ...дэг болообди. Үнэхээроошье, ни... юм бэээ. Маанадай, журналистнуу..., уран зохёолшодой, композиторнуудай, уран зураашадай, артистнуу..., соёлшодой арад зондоо хүрэхэ, ...эгээ харилсаха гээшэмнай айхаб... хүндэ болонхой юм аабза.

Тиймэнээ Буряад Республика соо литературна ажабайдал замхаа, зогсоо, зарим хүсэнүүд нэмэн орохёо болёо гээд ...ухахадаа, зоосо алгуй, муу болодог, ...э хэрэгтэ хабаатай нэн хоёноо нимэ ...оор зүрхэндоо абана хабди.

Энэ нанамна буруу юм ааб даа. Буу...дай нааринь, шуванай едхаржа байдашье, уран зохёол, уран үгэ замхаатүй, дуун, шүлэг зэдэлэнгүй байдагаа юм. Харин мүнөө мүнгэ таниганай ...хада, саарна гуурнанай, ном хэбэлын үнэ сонгой улам дээшэлхэдэ, би...эр гараа хабсараад нуунгүй, ооёдоо ...ктарха, бодото хэмжээнүүдые бодом...тойгоор абаха зэргэтэйбди гэжэ ошо...хо шухала.

«Буряад үнэн» нонин, «Байгал», «Хамтагай» сэтгүүлнүүд, Хэнэнгэдэ, Түнхэдэ, Хоридо, Ярунада, Хурамхаанда, ...ада гарадаг аймагай нониннууд уран ...еолшодой бүтээлнүүдые гаргаха, зонхүргэхэ, литературна ажабайдалай ...ислэл замхагүйнь тулада бүхы юумэ ..., бүхы эрилтэ хэрэглэмжэ хангажа ...адагүй юм аабза. Гэбэшье Буряа...ай нэмой хэлэлэй буряад нэмуудые ...хаана болёод байхадань, эдэ нониннууд, сэтгүүлнүүд тен хэрэгтэй. Тиймэ гэжэ эдэндэнайшье мүнгэн дутаа зобооно бшуу.

Тэн тодорхойгоор хэлэхэ болоо haa, ...ан ухаан бодолой зохёохи ажалтан ...л түрүүн нэгэдхэ зэргэтэй. Тиймэнээ ...ёоми ажалтанай холбоонууд хоорон...о үгээ ойлгосожо, арад түмэлэйнгээ ...эл нангин haйхан баяллые аршалан ...охын, саашадань улам арьбадхахын ...ада бүхы хэмжээнүүдые абаха, ехэ ...ондолго, эрилэлээл гаргаха шухала бай... эли ха юм.

Энэнээ урда уран зураашадай, комп...иторнуудай, театральна ажал ябуу...ашадай холбоонууд журналистнуудта болоод уран зохёолшодёо холошог ...адаг, халта дээрэнээ харагдан мэтэ нэн ...д хэлэх haa, сэхэшье алдуу гарахагүй. ...уб гэжэ, эдэ хоёр холбоонууд бэшэн ...ооо үгытэ «түрэл гарал» байгаа гээ... ха. Харин мүнөө бүришье ахир бо...хошоо ойлгосотой болотой. Тиймэнээ ...и адли шахуу болоод байхадаа, хам...рхаhаа ондоо хэмжээн балай оншотой ...ааар бэшэл хаш.

Энэ асуудал шангаяа мүнөө шухала ...оод байна. Юуб гэхэдэ, Түрэлэй Дүнхэ, Федеральна сугланда зарагдай ...галта үнэгэрэлгын олон ушарта ойлгы ергагүй, засаг хуулита бодото ...ай hуурнинь елохонь бэрхэтэй саг ...эд байна бшуу. Эндэ зохёохы ажал...ы бүхы үр хэхэ, ямар hуури эзэлхэ ...hанаа тодоруулха, ооёдэлнигоо кан...адуудые дэбхүүлхэ гү, али ямар нэ... сидоо нэгдэлтэй хамтарха байнаа ...дүүлхэ ёнотой болоно гээ haамнай, ...ажа хүн олдохогүй байха.

Тиигээдньше арад зондо үнэхоороо, бо...то дээрэ сэрэдүйгоо ооруо шэлэхэ ар...боломжо олгохо гээ юм haань, энэ хэ...гэ нанинн эрхим, ошуи хүсэн хабаа...гүй аха hэм? Hайнаар бодоод үзэ...дсо, эдэбхи үүсхэл гаргаа, hайнаар ...ануулажьын хүдэлмэри ябуулаа haа...ай, зон үгымнай; дуулаха бшуу.

Политикууд ямаршьеб онсо нинтын ...лнуудай ёноор бии болоод, удаан ..., али богони хугаса соо анхарал та...ад, отолон үгы болодог ха юм. Ха...ин зохёохы ажалтанай нэрэнүүд хэтын ...ндэ үлэхэл. Тиймэнээ Энэ ороной...ин ...ой заманда шинидхэхы хаhын ороод бай...даань, минн hүхнаар аал? Үгыл гэжэ ...ааар.

Ганса журналистнуудай болоод уран ...еолшодой тала абаад хараха болоо ...аа, бидэнэр бултадаа гайхалтай эдэб...гүй байна бэшэ гүбди? Президент Б. Н. Ельцин автономнууд байнан республи...нуудта засагай бүхы зургаануудай ...ангалта үнэргэгэ болоор тодорхойлбо. ...ааэдэ баhал дээрэнээ ерэhэн заабаа...ин ёноор болохо зон гүбди? Ямар түлэй зургаануудта hунгалта үнэргэхэ ...болонобкбди? Федеральна зургаануудта ...ааэ бага ойлгосотой. Зүгоор бэеэ даа... Буряад Республика haха болоноб? ...эдэ бидэнэрэй бултанай хабаадагүй ...аа, хэн хабаадахаб? Хэн? Юундэ haнаа ...ирхаhаар, юунэйшье болоогүй шэнгээр ...ааабибди? Юундэ?

Түрэн түрын ямар байха байнаннинь ...агай зургаануудай түхэл маягhаа, ...ануламжаhаа сэхэ дуудидана бшуу. ...ааэд хадань үнэхоороо бүхы арад энэ ...ай маяг шэлэхэ, тодоруулха ёнотой ...отоно. Энэ талаар дүй дүршэлэй хэ-

ды бага байбашье, үндэр мэдэсэтэй, зүб шинидхэбэри абаха шадалтай зон манда олон. Тиимэнээ, хүндэтэ нэгэ ажалтан, haнаа амар hууха, Верховно Совет гү, али Министрнүүдэй Совет шинидэнэ аабза гээд hууха сагнай hалантаба ха.

Французуудай хэлэдэгээр, «үсэгэлдэрэйнгээ hонинууд тухай хэлсэлгэдэ бусахадаа», Верховно Совет болоо Министрнүүдэй Совет мүнөө урдамнай гараад байhан амин шухала асуудалнуудые шинидхэхэ аргатай гэжэ hанахаар. Тиимэнээ эндэ баhал залан шууд эрмэлзэл, эдэбхи, үсэд нэтэрүү байлга тон хэрэгтэй.

Онсолходо, нэн түрүүн зохёохы ажалтанай эмхинүүдэй саашадаа хүдэлхынь, бага бэшэ уялгануудаа hайпаар дүүргэхынь тулада мүнгэн ...оорсоор хангалга гүрэн түрын онсо анхарал доро абтаха зэргэтэй. Энэ хэрэг хангала гээ hа, ганса, нэгэ, бага сагаар мүнгэ үгэхэ бэшэ, харин зохёохы ажалтанай холбоонуудые, hонинуудые, сэтгүүлнүүдые мүнгөөр саг үргэлжэ хангаха тухай зарлиг гү, али тогтоолой заабол абтаагүй hаань, эдэ эмхинүүд хойно хойноhоо hалаха, hандарха, ажалаа ябуулхаяа болихо болоно гү? Инмэрхүү шинидхэбэрнин абтаагүй hаань, эсэс ерэхэнь.

Эндэ бидэнэрэй баhал нэгэдэхэ, нэгэн бүхэли шэнгээр ажал ябуулгала эрхилхэ саатай болохо байhамнай эли. Тиихэдээ бултадаа уулзажа, тодорхой дурадхалнуудые бэлдежэ шадабалгай, шинидхэбэри олдохо аабза гээд hанахаар, найдахаар. Үгы haа, hара, квартал, жэл бүри гүрэнэй засагай зургаануудай коридорнууд соогуур мүнгэ гуйраншалаашад болоод лэ hалаабди. Энээнинь бултадаа ойлгоо haамнай, hайн байгаал даа гээд hанахаар агша.

Hүүлэй үедэ Буряад Республикын Журналистнуудай холбооной шугамаар мүнгэн hомололго абаха гээд одоо ядахадаа, энэнэ тухай ходо бодохоор болоо. Baя ээлжээтэ удаа арсалга абаад байхадаа, энэ хүндэ хүшэр саные гансал хамтаараа, хүсэсэ нэгдүүлэн дабаха арга бии гээд hанагдаа hэн.

Уран зохёолшодой холбоонине, маная эгэл үндэр наhатай зохёохы ажалтанай эмхине абаад хараха болоо haa, байдалынь баhал hайн бэшэ. Гэбэшье одоо юуншье хэгдэнэгүй гэхэор бэшэ юм. Шадал туха соогоо юу-хээ хэнэл бшуу.

Онсолходо, нэн түрүүн СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной, удаань Россин холбооной хэдэн хуби болон hалахадань, бусад область, хизаар болоод республикануудта нимэл юумэй болоно байхадань, манай Буряадта энэ дабтагдаагүй hэн. Зарим зоной хэрүүл татаха, политическэ томсол хэhэн хэбэр үзүүлхэ гэжэ ороолдоошье hаань, манай холбоонай hhала бүтэн байhаниннь hайн. Энээнинь hандэргааха, hалгааха гээшэд схэ haатайшье зон бэшэл даа. Хамтаралга, холбоогоо зандань үлоохэ гээшэ мүнөө гол зорилго мүн.

Baя болоhон республикын залуу уран зохёолшодой зүблөөн нилээн урагшатай байгаа. Мүнөөнэй залуунуул тухай юуншье гээ haамнай, тэдэнэрэй дунда уран үгэдэ дуратай, зохёол бэшэдэг зон олон байна. Тиимэнээ манай Уран зохёолшодой холбоон ерэедүйтэй гээд баталан хэлэхэ эрхэтэйбди гэжэ hанахаар.

Энэ зүблөөнэй нэгэ онсо хажуунь гэхэдэ, хэды хүндэ хүшэр байгааньше haань, залуушуул соohоо шалгарагшадта хэдэн шан барюулжа урмашуулhаннинь мүн. Мүн Залуушуулай хэрэгүүдэй талаар комитедтэй хамта «Буряадай залуушуул» гэhэн hонин hара соо нэгэнье дахин haань гаргаха гэhэн шинидхэбэри баhал hайн. Нигэжэ залуушуултай хүдэлмэри саг үргэлжын замда гаргажа, гуримшуудха ураншатай алхам хэгдэбэ бшуу.

Үшөө нэгэ дурдамаар юумэн гэхэдэ, ном гаргаха талаар хүдэлмэри бүтэмжэтэй болохын тулада юу хэхэ байhан тухайгаа республикымнай үндэр наhатай уран зохёолшод сугларжа, хоорэлдоо. Тиихэдээ тус хэрэг гүрэн түрын хангалга доро табдагүй haa, уран зохёолшод ооhэдоо энэ талаар гол шинидхэбэринүүдые абадаг болоогүй haa, хэрэг урагшаа ябахагүй гэжэ тэдэнэр хэлсээ. Тодорхой дурадхалнуудтай бэшэн бэлдэгдэ, засагай зургаануудта орохо, энэ талаар шинидхэбэри абахадань нүдөөлые ороолдохо шухала юм аабза. Нигэжэ дээрэнээ юуншьеб үгэхынь хүлеегэд hүүнгүй, соhэдоо байрااаа хүдэлхэ, эдэбхи гаргаха хэрэгтэй гээд баталаа.

Сисохон лэ саг болоод байна гэжэ дахинаа дабтая. Тиимэнээ, хүндэтэ нэгэ ажалтан, хамтараа, нэгэ шэнгэлтэйгээр ажаллая!

Ц. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

Таряа хуряалга-93

ОЁОРОЙ ТАРЯАШАДАЙ ХУБИТА ЕХЭ

Зэдын аймагай Оёорой совхозой таряашад энэ жэлдэ яhала hайн ургаса ургуулhан байна. Ажахы дотор дүн хамта 2200 гектар талмайда ороohото ургамалнууд hуулгагдаа hэн. 1630 гектарынь 1-дэхи отделениде ориодог юм. Ажахын агроном Николай Алексеевич Игошев ороohото болон ороohото-бобоо ургамалнуудые тарижа ургуулаад, үндэр баяи ургаса абахын тула ехэ ороолдолго гаргаhан байгаа.

Мүнөө ажахыда дүн хамта 30 мянган центнер ороohото ургамалнууд хадагдан сохигдобо. Ороohото болон тэжээлэй ургамалнуудые хуряажа абалгада 15 комбайнер хүдэлбэ. Эдэнэй дунда ажалай түрүүшүүл олон. Жэшээнь, түрүү комбайнер Сергей Семенович Чердонов 210 гектарhаа таряа хадажа упаагаагад, 400 гектар дээрэнээ орооhо сохижо абаhан байха юм. Тингэжэ тэрэ 5 мянган центнер таряа сохижо, гүрэнэй амбаарта хаагаа.

Павел Николаевич Калмынин 280 гектарhаа ургаса хадаад, 300 гектар дээрэнээ таряа сохижо, дүн хамта 3900 центнер ургаса абаба. Доржо Садаевич Жалсанов 300 гектарhаа таряа сохижо, 3500 центнер ургаса хуряаhан байха юм.

Комбайнернуудай сохижо хуряаhан ургасые ороohоной тоогто оруулха талаар жолоошод Игорь Степанович Филиппов, Николай Степанович Касащев гэгшэд ниланга hайнаар ажаллажа, үдэрэйгоо нормые холо үлүүлhэн байна. Тингэжэ эдэнэй тус бүхэн 10 мянган центнернээ дээшэ таряа тоог дээрэ адхаба.

Хуряагдаhан ургасые саг соонь hайнаар сэбэрлэжэ, илгажа абаха гээшэ таряанай тоогой хүдэлмэрилэгшэдэй гол зорилго болоно. Тоогые даагша Асса Перфильевна Федорова эндэхи ажалые hайнаар хүтэлбэрилнэ. Тингэжэ Анна Галимовна Юсунова, Тамара Глебовна Татарникова, Ольга Николаевна Гуслякова, Нина Ивановна Калмынина болон бусад

Хүндэтэ нүхэдүүд! Эндэ табигдаха зурагуудыемнай хэhэнэйнь түлөө мүнгэ түлэжэ шадахагүй (мүнөө дээрээ) байхадамнай, республиканска типографиин хүтэлбэрилэгшэд К. Н. Ербанова, Б. С. Бесфамильный гэгшэд үйлэдбэридэ абахаяа арсаба. Ори ганса буряад газетээ нигэжэ хэhэзбэ. Түрэн түрын зүгhоо үгтэхэ мүнгэнэй үгтэхэгүйдэ яахашье аргагүйбди...

Үншагшадhаа хүлисэл гуйнабди.

халаанайнгаа даабаринье үлүүлнэ.

Механик Александр Панкратьевич Тугаринов эндэ ехэ хүдэлмэри хэдэг. Тэрэнэй ашаар лэ ороohо сэбэрлэхэ, илгаха бүхы түхеэрэлгэ, хэрэгсэлнүүд жэшэдгүй hайнаар хүдэлнэ.

Оёорой совхозой таряашад ургаса хуряалгаяа ажалай 20 үдэр соо дүүргэбэ. Эндэ дунда зэргээр гектарhаа 15 центнер ороohото ургамалнууд, 16,5 центнер шэнинсэ хуряагдаа. Мүнөодэрэй байдалаар эндэ 11 мянган центнер таряан арилгагдажа, амбаарта хаагдаба.

Малай тэжээл бэлдэхэлгын үедэ механизаторнууд hарадаа дунда зэргээр 130 мянган түхэриг, харин ороohо таряа хуряалгын хаhада 150—170 мянган түхэриг салин хүлhэ абаhан байна. Гадна механизаторнууд 30 центнер малай тэжээл, 5—6 тонно таряа нэмэжэ абаба.

Ж. БАТОМУНКОЕВ,

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: ажахын агроном Н. А. Игошев; түрүү комбайнер С. С. Чердонов.

Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото.

ТҮХЭЛӨӨ ОЛОНХОЙ

Мүнөонэй хэсүү бэрхэтэй сагта хүл дээрээ яhала гаража байhан фермериүүдэй нэгэн Гарма Цырсторович Бадмажаповтан болоно.

Энэ айлайхи бүри 1990 ондо Харгана нютагта эгээн түрүүлэн газар, техникэ арендээр абсад хүдэлжэ эхилhэн. Hүүлдэнь бусэ дааhан фермерэй ажахы эмхидхэлэн юм.

Урда жэлнүүдтэ эдэнэр 16 гектарта картаабха, 8 гектарта капуста ургуулдаг hан, байгша ондо тэрээнээ бага болгоо. Тингэжэ нэн түрүүн ургасыень дээ...ргуулха, ажалай гаргашье бага болгохо ...ааргаа табха бшуу. Бүхыдэнь 5 гектарта картаабха, баhал тэды шэнээн гектарта капуста таряа hэн. Мүн үшөо 5 гектарта зеленко ургуулаа.

Фермер Г. Ц. Бадмажапов Баатар, Солбон хүбүүдтээ, Туяна басагантаяа хаhта хүдэлдэг. Газараа хахалха, элдүүрилхэ, үтэгжүүлгэ оруулха, капустын рассада тариха, хээрэ hуулгаха, ургасын хойноhоо харууhалха, хуряажа абаха гэхэ мэтэ ехэнхи хүдэлмэрине ооhэдоо хэдэг юм. ДТ-75 болон МТЗ-82 түхэлэй хоёр трактортай. Тэдээндэ шаттагалжа, газар элдүүрилхэ, тарилга хэхэ, ургасын хойноhоо харууhалха, ургасаяа хуряажа абаха техникэ Кировэй нэрэмжэтэ совхоз байhанаа таряашадай ажахынуудай эблэл болоhон эмхинээ хүлhэлнэ. Хэрэгтэй болоо haань, түрэл гаралайнгаа хүнүүдые хэлэжэ, тусхай хэлсэгээр хамhалсуулаа ааб даа.

— Хартаабха, капуста ургуулхыень ургуулаад, тэрэнние саг соонь худдахань бэрхэтэй болодог. Тиимэнээ бидэ энэ жэлдэ Гусиноозерскын ИТК-тай уридшалан хэлсээ баталжа, тэдээндэ 50 тонно хартаабха, 20 тонно капуста худалдаабди. Мүнгэниинь манай жасада орожо байна даа,—гэжэ Гарма Цыреторович хоорэнэ.

С. АЮШЕЕВ.

ИТАР-ТАСС: hүүлэй мэдээсэл

Правительствын захиралта

Фирсов Александр Ивановичые Россия Федерацийн Налогой полицийн департаментын директорэй орлогшоор томилхо тухай Захиралтада Россин Федерацийн Министрнүүдэй Советэй — Правительствын Түрүүлэгшэ В. Черномырдин 1993 оной октябрийн 20-до гар табяа hэн.

Россия Федерацийн Президентын Зарлиг

К. Ф. ВЛАСОВЫЕ АРАДУУДАЙ ХАНИ БАРИСААНАЙ ОРДЕНООР ШАГНАХА ТУХАЙ

Хуули гурим бэхижүүлхэ хэрэгтэ аша габьлатай байhанайнь түлөө Буряад Республикын Верховно сүүдэй гэшүүн Ким Филиппович **Власовые** Арадуудай Хани барисаанай орденоор шагнаха.

Россия Федерацийн Президент Б. ЕЛЬЦИН.

Москва, Кремль.
1993 оной октябрийн 23.

СОШОРДОМО ДОХЕО

ЮУНЭЙ ТҮЛӨӨ ҮМСЭЛӨӨ ГЭЭШЭБ?

1992 оной hүүл багта Яруунын барилгын эмхи зургаануд аукционhоо худалдагдаа hэн. Тиихэдэ аймагай ажахынуудаа хоорондын нүүдэл оньhсжоруулагдамал колоныын (ПМК-гай) зоори үмсын болоhон юм. Тэрэ үедэ тус колонно хүшэр байдалда оронхой hэн. Шэнэ эзэнтэй болоходоо, ажал хэрэгынь урагшатай байха аалам гэhэн найдал түроо бэлэй. Тэрэ гэhээр 10 hара үнэрөө. Энэ предприяти хэр худэлжэ байнаб гэжэ hонирхоболтнай, хүдэлнэгүй гэжэ харюусахаб.

ПМК-гай хашаагай дэргэдэ «проходной» гэр байгша hэн. Тэрэньшье үгы. Предприятиин конторын сонхын шэлнүүд абтанхай.

Юунэй түлөө үмсэлэлгэ эхилэгдээ гэшэб? Предприятиуудые худалдажа абаад, нигэжэ хаяхынь түлөө гү? Нигэжэ аймаг соогоо нилээд туhатай байhан барилгын хоёр эмхи зургаан hалан hандарба гэшэ.

А. САЛЬВАССЕР.

ФИНАНСЫН МИНИСТРЭЙ ПРЕСС-КОНФЕРЕНЦИ

Октябрь hарада Москвада болоhон гашуудалта үйлэ хэрэгүүдэй hүүлээр шинидхэбэринүүдые баталан абаха ябадал hураггүй бэлэн болоо— гэжэ Хельсинкидэ үнэргэгдэhэн пресс-конференци дээрэ Россин Федерацийн министр Б. Федоров хэлээ hэн, —Хэдэн шэглэлнүүдээр ехэ шинидхэбэринүүдые абажа болохо гэжэ тоолонобди. Шэнэ парламентын зарлагдатар баталагдаха ёнотой хуулин документнүүд бэлдэгдэжэ байна. 1994 оной байдалые тодорхойлхо ёнотой хэдэн томо асуудалнуудые шинидхэхэ арга боломжо манда бии».

Бюджедые хубилгаха асуудал эдэ асуудалнуудай тоодо ороно гэжэ Б. Федоров тоолоно. Парламентын хабаадалгагүйгоор тэрэнние шинидхэхэдэ hураггүй бэлэн байха гэжэ hанамжална. Газарые ямсын зоори болгохо гээшэ хоёрдохи асуудал мүн. Газар сүлөөтэйгоор худалдалые зүбшөоhэн Зарлигта Президент ойрын сагта гар табиха аабза гэжэ хүлеэнэбди гээ hэн. Буруушаадаг хүнүүд Правительствадашье бии аабза. Энэмнай тон шэнэ алхам болоно, парламентын худэлжэ эхилхэhээ урид энэ асуудалые шинидхэхэ хэрэгтэй, саашань хойшолуулжа болохогүй гэжэ министр тэмдэглээ бэлэй.

УНШАГТЫ, ТАНИЛСАГТЫ

2-дохи нюурта. Хонин hүрэг хэр хугжөөгдэньб? Ш. Цыренов: «Элдэб арга хэрэглэхэл хэрэгтэй»; Хангалга ямар бэ? «Оютанай столоводо эдеэ хоолынь үнэгүй»; Буркоопсоюзай 70 жэлэй ойн баярhаа тэмдэглэлнүүд.

3-дахи нюурта. Эрдэм hуралсалай шэнэ шатада. Б. Лайдапов: «Алтан гартай зон боложо магадгүй»; Байгаалийн музейн 10 жэлэй ойдо. Т. Цыренова: «Арадаймнай баялигай гуламта»; Д. Жугдурова: «Сэсэрхэлдээн».

4-дахи нюурта. Республикын соёлой болон спортын нонин.

„Буряад үнэн"-94

БАГАhААНЬ hУРГАБАЛ ДЭЭРЭ...

Энээнhээ урда тээ «Буряад үнэн» газетые балай уншадаггүй байгааб, тнигээдньше hүүлэй жэлнүүдтэ хэблэлэй үнэ сэн ехээр нэмээ, ниланга тэрэнние тараahанай түлөө дан ехэ түлбэри абадаг болоо. Манай бүлэ олон газетэ захидаг аад, тэдэнээ үсоон болгохо баатай болообди даа.

Гайтай шалтагаанаар хүл муутай боложо, сэхэнхидээ гэртээ hуудаг гэхэ гү, али тусхай тэргээр гэр соогуураа хүдэлдэг хүм. Үнэргэгшэ зун манай бүлын үнинэй танил Галина Ринчиновна Жамсаранова «Буряад үнэн» газетээ захил хээд, асаржа үгоо hэн. Хүн бэлэг үгэхэ юумээ оложо ядадаггүй юм ха. Тингэжэ энэ газетые hонирхон уншадаг нэгэ айлайхи нэмээ гэжэ тоолоходотай болохо. Энээнтэй хамта буряад зонние энэ газетэ абажа уншадаг болыта гэжэ уряалха байнам.

Ондоо газетэнүүдэй хуудаhануудаа соносхолнуудаар дүүрэhэн байдаг, энэ газетэдэ нимэ юумэн үгы, уншаха мэдээсэлнүүдынь олон, энэ талаhаа hайн гэжэ харадагби. Ондоо нютагай, жэшээлхэдэ, Агын окрутhоо мэдээсэлнүүд яhала гарадаг. Байгал далайн баруун бэсын буриадуудай hонинуудые бүри үргэнөөр харуулалсаа haa, hайн hэн бэээ. Энэ газетые арбан хоёр хуудаhатайгаар долоон хоногой нэгэ удаа хэблэдэг болохо гэжэ Ага-Хангилhаа ороhон дурадхалые зүбшоохын аргагүй байна.

Газетын хуудаhануудта буряад хэлэн тухай хоорэлдоон боложол байдаг. Ород хэлэн булюу болонхой, ехэнхидээ ородоор ярилдадаг болоhоноо сэхэ руунь хэлээ haa, дээрэ ха.

Түүхын багша мэргэжэлтэйшье haa, буряад хэлээ үзэhэн хүм. Гэртээ байнтуу хадаа буряад хэлэнэй грамматикын номуудтай. Лариса басагала хэлэндэ hурганаб, багшанарай институдай буряад хэлэнэй факультедтэ орохо бэлэдхэл хэнэбди. Зээ Саяан басагамнай 2,5 наhатай, хэлэндэ ороо ябаhан үхибүүн мүнөө зундаа хүгшэн абыидаа ошожо, хоёр hара тухай айлшалаад, түнхэнэй хэлэтэй—таабай, тэрбин гэдэг болоод ерээ. Эхэ эсэгэ хоёрынь ородоор дуугаралдаха юм, тнигээшье haань, басаганинь буряадаар харюусаад байна.

«hалхин бууба» гэхэдэнь, хаанаhаа мэдэбэн гэжэ hурахада, «модон худэлнэ» гэжэ харюусана. Нэгэтэй боложо ябаhан зээ хүбүүгээ баhа буриадаар лэ хэлэндэ оруулхабди. Багашуулые анханhаа эхынь хэлэндэ оруулаа haa, түрэлхи хэлээ мартахагүй гэжэ hанагдана. Хэмнээрхээд лэ байгаа haa, үхибүүн хэлэндээ орохоhоо ородоор дуугараад лэ тэрэл шэгээрээ ябадаг ха юм даа. Энэн тухайда бидэнэр, түрэлхид, бодомжолжо үзэхэ сагнай болоо гэхэ байнам.

К. ГАЛСАНОВА,
газетэ уншагша.

ҮНЭТЭЙШЬЕ hААНЬ...

Мүнөомнай хамаг юумэнэй сэн айхабтар үнэтэй болошоо гээшэ. Тиимэнээ газетын сэнгэй нэмэhэндэ балайшье схээр гайхаагүй hэн. «Буряад үнэнэй» хажууда үшөо «Байгал» журналаа, аймагайнгаа «Удинская новь» газетые захинхайб.

«Буряад үнэн» газетэдэ гарадаг hонин hонин материалнууд тушаа оло дахин хэлэгдэнхэй гээшэ. Мүнөо би «Байгал» журнал тушаа хэлхэ хүсэлтэйб. Нэгэ бага хожомдожо ерэдэгшье haань, хамаагүй захибаб. Мүнөо сагта бүхы газетэнүүд саг соогоо хүргэгдэхээ болинхой гүб даа. Тингэн гэhээнь, хүргэhэнэй түлөо гээд яаhан схэ мүнгэ абадаг юм агшаб? Манай Буламда почто долоон хоног соо ороёдоол 3 дахин асарагдадаг болонхой.

«Байгал» журналда толилогдодог зүйлнүүд яhала hонирхомоор байдаг. «Доржо-Жодбо» гээшье нёдондо айхабтараар hонирхожо уншаа hэм. Мягмар Лобсанг Рампа гэгшын «Гурбадахи нюдэн» гэжэ зохёол схэ нонин юм. Энэ автор—лама хүн гурбадахи нюдээ нээлгүүлжэ, хүнэй бэсын толон хүреэгээрнь ямар үбшөноор үбдэhынь, юу hанажа, бодожо байhынь мэдэдэг болоhон юм.

Самбу Норжимаевай бэшэhэн «Бааладтын замаар» гэhэн зохёол уншахада hонин. Урдын буриадуудай заншал, абари зан, эрмэлзэл, инаг дуран, хүби заяан, ажабайдал тухай хэлэгдэнхэй.

Аймагаймнай газетэдэ баhа уншамаар hонин юумэн ходо толилогдодог. Нютагаархид тухайгаа, минн танил зон тухайгаа уншахада, урматай, баясамаар байдаг.

Бүхы нютагаархидаа, аймагайнгаа буряад угсаатанние «Буряад үнэн» газетээ, «Байгал» журналаа захиял гэжэ уряалнаб.

С. ДАШИНИМАЕВА.

Хорнин аймаг.

hЭРГЫЛГЫН ЗАБАСТОВКО

АЛМАТЫ. Казахстанай Карагандинска областийн 21 шахтануудай 23-нинь сүүдхын туршада hэргылгын забастовко хээ юм, гээд Нүүрhэшэдэй профсоюзуудай территориальна советhээ мэдээсээ hэн. Энибастузай, мүн нүүрhэ нээмэл аргаар олзоборилдог Шубаркольско, Кучекинскэ ба Молодежно уурхайнуудай горнягууд Карагандагай нүүрhэшэдэй забастовкые дэмжээ hэн. Казахстанай 110 мянган нүүрhэ олзоборилогшодой 100 мянга тухайнь забастовкодо хабаадаа юм ха.

Правительствын, областной захиргаанай ба «Карагандауголь» нэгэдэлэй урда горнягуудай табиhан эрилтэнүүдэй дүүргэгдэдэггүй дээрэhээ нимэ хэмжээ ябуулга үнэргэгдөө юм,—гэжэ тэрэнние үнэргэгэхэ талаар координационно советhээ мэдээсээ бэлэй. Салингынь саг болзортонь түлэхэгүй ушарнууд олон үзэгдэдэг, нүүрhэ абажа хэрэглэhэн предприятинуудые 57 миллион түхэритэй үри шэритэй болонхой.

Хонин һүрэг хэр хүгжөөгдэнэб?

ЭЛДЭБ АРГА БЭДЭРХЭЛ ХЭРЭГТЭЙ

Ангорско үүлтэрэй ямаад тухай, мүн тэдээнһээ абтаһан хообэр бүхы дэлхэй дээрэ, илангаяа текстильнэ промышленностьда схээр сэгнигдэдэг, хэрэглэгдэдэг гэжэ олон хүнүүдтэ эли болоихой ааб даа. Манай «Улаан-Удын нарин сэмбын мануфактура» гэжэ акционернэ бүлгэм Россин түрэнэй дэлгүүртэ хашагданхай, дарагданхай хэды байбашье, инмэ үүлтэрэй ямаадай хоёбэрнье, мини юрын хониной нооһоной сэндэ орходоо, 5—6 дахин үнэтэй сэнгээр худалдажа абадаг байна бшуу. Тэрээнһээ гадна ангорско үүлтэрэй ямаадые үсхэбэрилдэг болоһон ажахынуудай гаргашалһан гаргашын зарим хүүнинь ээздэнь түлэжэ бусаахаар хэмжээ ябуулганууды зохёонхой. Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой Тува Республикаһаа энэ үүлтэрэй 250 толгой ямаа, тэрэ тоодо 17 тэхэ һаяхан худалдажа абахадань, тус бүлгэмэй хүтэлбэрилэгшэд 3 миллион түхэриг мүнгэ таһалаад үгэжэ, ехэхэн туһаламжа үзүүлээ. Энэ баримта юу гэршэлнэб гэхэдэ, үйлэдбэрнин шуран бэрхэ ээзэн болоодхиходонь, дэмжэлтын үгтэхэ байһанинь эдиржэ үгэнэ ха юм.

Саашань юун дээрэ тогтохоёо һананабши гэбэл, манай эндэхи хониднай һүүлэй үедэ жэжэ, «бээлэйн» эзргэ боложо, нооһонойнгоо, мяханайнгаа шанарыень алдажа захаланхай. Илангаяа абаһан түлнүүднай бүри жэжэ, яяр баг болошоо. Юундэ инмэ байдал тохёолдобоб? Би хорёод гаран жэлэй хугасаа соо районойнгоо бүхы отарануудаа дээгүүр оло дахин ябааб, һүрэгэй байдал яһала харааб. Шалтагаануудынь нэгэ хэды ааб даа. Тэд районой дээдын тушаалтад ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд эдэ шалтагаануудыень мэдэжэ байгаашье һаа, тэрэнээ гүнзэгыгөөр ухашалжа үзэнэгүй, энэ шухала асуудалаар үнэн зүрхэнһоо һонирхохоёо һананагүй.

Һүүлэй үедэ манай эрхэ байдалда хонин ажал эрхилхэдэ, ашаг үрэ үгы болоо, үйлэдбэрилһэн продукциин оорынь үнэ сэн айхабтар ехэ байна, түхэрэзи жэл соо ургуулһан нооһоной үнэ сэнгынь дээшэлнэгүй, арһашүрбэһэнинь, мяха шүлэнинь үнэгүй болошоо гэһэн хоорэндөөнүүдэй гарадгынь эли. Тэрэншье зүбтэй. Жараад-далаад жэлэй туршада хонишодоо бидэ нигэжэ һургажархёобди. Хонишоднай манай хүзүүн дээрэ байгаад, хүдэлнэ бшуу. Ажахы тэрээндэ тэжээлынь бүлэдхэжэ үгэхэ, талха тарианай зүйлөөр таһалдуулхагүйе оролдохо, хангалгын ямар бэ даа нэгэ албанай хараалһан саг соогоо хонишодто хүрэжэ ошоогүй һаань, тэдэнэр шууяа татаха гэхэ мэтэ шалтагаанууд байгаагүй гэхэ гүт? Байгаа. Дэлгүүрэй экономикын эгээл мүнөө сагта нимээр туһаламжа үзүүлөлнай, одоол бэлэн юумэндэ һурашаһан манай «үхибүүн»—хонишон бии болохо һэн.

Нимэ хонишод ажахы бүхэндэ яһала олон байгаа. Тусхайлан хэлэбэл, тэн хахадынь гэхэдэ, алдуу болохогүй. Энээнние үшоо багадуулба хаб. Оорынгоо хара хүлнэ гаргажа худэлдэг хүнүүдые одоол хургаа дараад тооложорхихоор байһан байха. Һайн жэлнүүдтэ хэр олон үзэсэл даа. Энэ талаар һалбарияа саашадань хүгжөөхын тула үргэн хэмжээн абтажа эхильнхэй. Жэшээ. Урда һарын хорёод гаранаар болоһон ажахын хонишодой заншалта суглаан дээрэ үнгэрлэн жэлэй дун согсологдоһон байна. Бэшэ ажахынууд нимэрнүү суглааануудые үнгэргөөшьегүй. Эндэ ажахын хонишод валова олзо оршоһоо салин түлбэреэ абадаг юм. Жэшээ болгон хэлэбэл, түрүү хонишон Владимир Тыхеев хонин бүриньоо хурьга абаһандаа, толгой бүхэнһоо 4 килограмм нооһо хайшалһандаа, нэгэшье толгой хонидые гарза хоролтодо оруулангүйгөөр харууһалһандаа — миллион гаран түхэригэй шанда хүртөө. Энэ бригадада үйлэдбэрилһэн продукциин оорынь үнэ сэн нилээд хямда байна. Тэрэ тэжээлээ оороо бэлэдхэдэг, түрэлхидэйнгөө, гэр бүлынгоо хүсөөр хонидойнгоо нооһо хайшалка абадаг заншалтай юм. Жэлэй һүүлдэ тэрэ, мүн бэшэнье хонишод ехэ нэмэлтэ түлбэри абаха байна. Мүнөө эндэ отара бүхэндэ 150—200 эрэ хурьгад харууһалагдана. Һүүлэй һүүлдэ тэдэнь гүрэндэ хүндэ шэгнүүртэйгээр тушаагдахадаа, колхоздо, оортэнь ашаг олзо оруулха байна бшуу.

Дэлгүүрэй оршон байдалда колхоз дотор гаргаша бага болгохо, ашаг үрэ оруулха талаар хэмжээ ябуулганууд абтажа байнхай. Нимэ хэмжээ ябуулгануудай нэгэ алхамынь гэбэл, һүрэгөө шэрүүншэг нооһотой хонид болгохо талаар Байдарагай үүлтэрэй хонидой шуһыень хэрглэжэ эхилэнхэй. Нигэжэ эдэнэр хонидоо нютагайнгаа эрхэ байдалда таарамаар үсхэбэрилдэг болохоор хараална. Нимэ хонидто дулаан байра хэрэгтэй бэшэ, түхэрсэн жэлэй түршада адуулгаа ябаха, нооһониинь хнбэс үйлэдбэрилгэдэ хэрэглэгдэхэ байна. Нимэ үүлтэрэй 40 хуса һаяхан худалдажа асарба. Байгша ондо эдэ хусануудай үрэ хэрэглэжэ шадаашьегүй һаа, ерэхэ жэлдэ үргэнөөр хэрэглэхээр түсэблэнэ. Нимэ үүлтэрэй нэгэ хуса 80 мянган түхэриг болоо. Зүгоор һүүлдэнь тэдэнэй ашаяа харюулжа гаргашаяа бүтүүлхэ байһаниннь эли.

Эндэ мүнөө эхэ хонидоо үрэжүүлхэ кампаниинь түлэгтөө оробо. Энэ харюусалгатай хаһадаа яһала һайнаар бэлдэхые оролдоо гэхэ байнаб. Хүгжэлтын зогсошоһон үе сагайхи мэтээр бүхы асуудалнуудтаа анхаралаа хандуулаа. Пунктнуудаа, кадрнуудаа бэлдэхэ талаар тодорхой худэлмэри ябуулһан байна.

Ангорско үүлтэрэй ямаад эндэ үсхэбэрилэгдэнэ гэжэ дээрэ хэлэгдээ һэн. Эдэ ямаадта тиимэ ехэ гаргаша хэрэгтэй бэшэ юм. Һүүлэй һүүлдэ хөөбэр нооһон, үүлтэртэ ямаад худалдаанда ошохо, ажахыда олзо оршо оруулха байна бшуу.

«Хэбтэһэн хүн хэзэли алдадаг, ябаһан хүн яһа зуудаг» гэһэн оньһон үгэ зүб лэ хэлэгдэдэг байна. Барханайхидай өөһэдтөө хэрэгтэй юумэ эрхилдэг болоһониинь зүбтэй гэшэл! Энээнэй аша үрыень удахагүй харахабди, үзэхэбди.

Ш. ЦЫРЕНОВ,
Хурамхаанай районой племпредприятиин директор.

Буркоопсоюзай 70 жэлэй ойдо

ХҮГЖЭЛТЫН ШАТАНУУД

Буркоопсоюзай байгуулагдаһаар 70 жэлэй ойе республикымнай олониитэ, худалдаа наймаанай эмхинүүд, бүхы ажалшад байрай оршон байдалда тэмдэглэбэ.

Буркоопсоюз энэ хугасаа соо хүгжэлтын түүхэтэ зам гаталаа гээд онсолхо шухала.

Үнөө 1910 ондо багшанар Б. Д. Очировай, Н. Мүрзинай үүсхэлээр Агын худоогэй эд хэрэглэгшэдэй бүлгэм байгуулагдажа, уданшьегүй Москвагай эд хэрэглэгшэдэй бүлгэмүүдэй холбооной гэшүүнээр баталагдаһан байгаа. Тэрэшэлэн агынхидай жэшээгээр Баргажанай, Сэлэнгын уездүүдэй һуурин, тосхонуудта найщигуудай суглуулһан мүнгэндэ худалдаа наймаанай түрүүшын алаабхинууд бии боложо эхилһэн түүхэтэй.

1913 ондо Верхнеудинскын эд хэрэглэгшэдэй бүлгэм бии болгогдожо, уданшьегүй тэрэ бүлгэмынь «Прибайкалсоюз» гэжэ нэрлэгдэһэнэй удаа эд хэрэглэгшэдэй кооперацин хүрдан түргэноор хүгжөжэ эхилээ.

1923 ондо Буряад-Монголой Автономито Совет Социалис Республикын байгуулагдахада, эд хэрэглэгшэдэй кооперацин хүгжэлтын нэнэ шатада гараһан байна. РКП(б)-гэй Буряад-Монголой обкомой бюрогой 1923 оной сентябриин 4-нэй шийдхэбэрээр Прибайкалсоюзай болон Буроблсоюзай кооперативна эмхинүүд нэгэдүүлэгдэжэ, Буркоопсоюз бии болгогдоһон юм. Тэрэ гэһэнһээ хойшо үнгэрһэн далан жэл соо Буряад ороной эд хэрэглэгшэдэй кооперацин худоогэй ажалшадые эд бараагаар, эдеэ хоолоор хангаха хэрэгтэ ехэ амжалта туйлаһан гээшэ.

Эд хэрэглэгшэдэй кооперацин Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнай үедэ хүн зонһоо суглуулһан эд зөөри, эдеэ хоол фронтдэ эльгээжэ, илалта шэрээлгэдэ хубитала оруулһан юм гээд онсолон тэмдэглэхэ ёһотойбди.

Буркоопсоюзай мэдэлэй худалдаа наймаанай эмхинүүд дайнай хойто жэлнүүдтэ илангаяа урагшатайгаар ажалаа ябуулжа, хүгжэлтын нэнэ шатада гараһан бэлэй. Жэшээлхэдэ, Буркоопсоюзай эд бараа, эдеэ хоол худалдалгын хэмжээн 1950 ондо алар 40 миллион түхэригтэ хүрэһэн юм.

Мүнөө Буркоопсоюзда 121 мянган найщигууд тоологдодог, 14 мянган хүн ажалладаг байна. Республикын эд хэрэглэгшэдэн кооперацин ганса худоогэй ажалшадые хангадаг бэшэ, харин хото городуудай хүн зонине элдэб эд бараагаар, эдеэ хоолоор хангадаг гээшэ. Тиимэ зорилготойгоор Улаан-Удын горкоопторг гэжэ тусхай эмхи бии болгогдоһон юм.

Республикын эд хэрэглэгшэдэй кооперацин мүнөө дээрээ худоогэй ажалшадые үдэр бүрин хэрэглэмжын эд бараагаар хангадаг эгээн гол эмхи болонхой. Республикын холын районуудта, эгээн холын нютагуудта ажаһуудаг, холын түүртэ, отарануудта ажалладаг хүнүүдэ дабһа, шинрээр, эүү, утаһаар, сай, дарһаар хангадаг эмхи гэхэдэ, Буркоопсоюзай эмхинүүд болоно. Ямаршье олзын хэрэг эрхилэгшэд инмэ түхэлэй эд бараа холын малшадта абаашажа худалдахагүй байһаниинь эли ааб даа. Тиихэлээрээ эд хэрэглэгшэдэй кооперацин гарза гаргашада ородог байбашье, үнэхоороол арад зондоо аша туһатай алба хэдэг эмхи болоно.

Юумэнэй үнэ сэнгэй үдэр бүри шахуу ургажа, худоогэй ажалшадай түлөурхан байдалда ороод байхада, эд хэрэглэгшэдэй кооперацин эмхинүүдэй хүн зонине үргэн хэрэглэмжын эд бараагаар таһалгарлагүй хангажа байхын тула шухала хэмжээнүүдые абадаг байһаниинь һайшаалтай. Жэшээлхэдэ, Буркоопсоюз байгша ондо, үнгэрэгшэ жэлэй энэ үеынхитэй сасуулбал, саахар, кондитерска зүйлнүүдые, маргарин, загаһанай консервэ, сай, дабһа үлүү ехээр худалдаа. Тиихэдэ сай, шинрэ, хубсаһа хунар угаадаг зүйлнүүд худоогэй магазинууд соо ходоо байдаг гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Худоогэй худалдаа наймаае һайжаруулха хэрэгтэ гүрэнэй талаһаа зохихо хэмжээнүүд абтадаг байна. «Россин Федерацийн эд хэрэглэгшэдэй кооперацин туһай» Россин Федерацийн Хуули баталан абтанхай. Тус хуулийн ёһоор кооперативна зоорн хамгаалгада абтажа, найщигуудай аша туһа онсо анхарал доро байха ёһотой гээд заагдаһан байна. Тэрэшэлэн «Буряад Республикын Эд хэрэглэгшэдэй кооперацин тухай» Хуули баталагданхай.

Республикын эд хэрэглэгшэдэй кооперацин олоно асарһан эд бараа худалдаад байдаг эмхи бэшэ. Тэрэ оорынгоо хүсөөр хубсаһа хунар оёно, колбаса үйлэдбэрилэн гаргана, хилээмэ болон хилээмэнэй зүйлнүүдые хүн зондо худалдана. Ан гүрооһэнэй фермэнүүдые баридаг коопзверопромхозууд район бүхэндэ бии гэхэдэ, алдуу болохогүй. Ангай арһаар оёһон хубсаһа хунар элбэгээр худалдан абагшадта дурадхагдана. Ганса ангай арһаар оёгдоһон хубсаһа хунар (малгай, үбэлэй дэгэл гэхэ мэтэ) олон миллион түхэригэй олзо эзэдтэнь оруулна.

Буркоопсоюзан бэлэдхэлгын эмхинүүд хүн зонноо мяха, һү, нооһо, арһа гэхэ мэтэ юумэ суглуулжа абаад, энэнэ продукци үйлэдбэрилэн гаргадаг юм. Байгша 1993 ондо аяар 2 миллиард шахуу түхэригэй эдеэ хоол болон түүхэй эд бэлэдхэһэн байна гэхэдэ, энэ талаар ябуулдаг худэлмэрнин хэмжээн эли тодо болоно ёһотой. Гэхэтэй хамта кооперативна эмхинүүдтэй зэргэлэн элдэб эсын фирмэнүүд болон олзын хэрэг эрхилэгшэд баһал бэлэдхэлгын худэлмэри ябуулжа, кооперацин эмхинүүдтэ нилээд һаад тойбо татадаг юм.

Буркоопсоюз харнин гүрэнүүдээр харилсаа холбоо байгуулаад, ашаг үрэтэйгөөр худалдаа наймаа эрхилнэ. Жэшээлхэдэ, Хитадай Арадай Республикын 4 фирмэтэй удаан болзорой хэлсээ баталаад, полиграфическа продукци гаргадаг «Уайхун» гэжэ хамтын предприятии эмхидхээ. Тиихэдэ Монгол ороной, Швейцаритай, Италийн фирмэнүүдтэй худалдаа наймаанай талаар бата харилсаа холбоо тогтоохой.

...Буркоопсоюзай 70 жэлэй ойдо зорюулагдаһан ойн баярай суглаан дээрэ правлениин түрүүлэгшэ Л. А. Бляхер хуряанги элидхэл хээ. Тус суглаанда ерэһэн олониитын түлөөлэгшэд, республикымнай гүрэнэй худалдаа наймаанай, министерствонуудай, албан зургаануудай хүтэлбэрилэгшэд, харин гүрэнүүдһээ, хүршэ хизаар, областынуудһаа ерэһэн айлшад эд хэрэглэгшэдэй кооперацин худэлмэрилэгшэдэй бэлдэһэн ехэ концерт хүрэба.

Буркоопсоюзай байгуулагдаһаар 70 жэлэй ойдо зорюулагдаһан суглаан дээрэ «хэншье, юушье мартагдаагүй» гэһэн далита үеэнүүдые дабтан хэлэхэдэ болоно. Эд хэрэглэгшэдэй кооперацида 40—50 жэл соо таһалгаргагүйгөөр ажалладаг, мүн эд хэрэглэгшэдэй эмхинүүдые удаан соо хүтэлбэрилһэн хүнүүд, мүнөө ажалдаа эрхим дүнгүүдые түйлажа ябаһан худэлмэрилэгшэд— эдэнэр бүлтадаа моральна болон материальна үрмашуулгада хүртөө, республикын болон Центросоюзай Хүндэлэлэй грамотануудаар шагнагдаа, олон хүнүүдтэ үндэр нэрэ эзэргэ олгогдоо.

Хальмагһаа, Яхадһаа, Туваһаа, Шэтын, Эрхүүгэй болон бусад областынуудһаа, Хитадай Арадай Республикаһаа, Монгол ороноо ерэһэн айлшад амаршалгын хэлүүн үгэнүүдые хэлэһэн, бэлэг-сэлэг барюулһан байна.

Буряад Республикын Верховно Советэй Түрүүлэгшэ Л. В. Потапов, республикын Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшын нэгдэгч орлогшо В. К. Агапов, Центросоюзай правлениин түрүүлэгшын орлогшо М. М. Захаров баярай суглаанда хабаадаһан байна.

С. ОЧИРОВ.

Хангалга ямар бэ?

ОЮУТАНАЙ СТОЛОВОДО ЭДЕЭ ХООЛЫНЬ ҮНЭГҮЙ

Ивалгын совхоз-техникумэй столоводо эдеэ хоолынь нилээд доогуур сэнтэй. Тиимэһээ эндэ оюутад дуратайгаар ерэжэ эдеэлдэг. Һаяхан үдын хоолой үедэ орожо, тогоошон Л. М. Власоватай хоорэлдэбэб.

— Любовь Михайловна, эдэ олон хүнүүдые ягаад гансаараа эдеэлүүлнэбта? Бэшэ тогоошодтнай амарна гү?—гэжэ асуубаб.

— Столовые даагша Нина Алексеевна Шалдо больницада бэсэ аргалуулна. Гурбадахи тогоошомнай Валентина Ивановна Лубсанова үдэшэндоо буфет соо оюутадые эдеэлүүлдэг. Ганса хүнэй хэхээр ажал бэшэ. Үглоогүүр 6 часта ажалдаа ерэжэ, бүүлхэ, пирожки гэхэ мэтэ шаралгын зүйлнүүдые эртээнһээ бэлдэнэб. Амһарта угаагша Надя басаганай ерэжэ туһалаагүй һаа, хаанаашье үрдихэгүй һэм,—гэнээр газааһаа орожо ерэһэн хүбүүд, басагадта шүлэ аягалхаяа шамдаба.

Баруун углуугай столдо хоолложо һууһан хүбүүдтэ дутэлжэ, эдеэнэй шанараар һонирхобоб:

— Эдеэн амтатай байба гү? Бэшэ столовонуудта орходоо эндэтнай сэнгынь доогуур хэбэртэй,—гэбэб.

— Зүб лэ даа. Бидэ үдэр бүри эндэ ерэжэ эдеэлнэбди. Үглоогүүр стипендиисмнай үгоо. Мүнгэтэй болоһондоо баярлан, капуста котлетэтэйгээр абабабди. Гурбан блюдэдэ 250 түхэриг гаргашалагдаба. Бага мүнгэтэй һаа, гансал шараһан капуста хартаабха хоёрые абахаш,— гэжэ сагаахан шарайтай Саша Балаганский дуратайгаар хоорэбэ. Саша Табхар һуурин һаа автобусоор ерэжэ, мехашигай мэргэжэлдэ һурана. Мүнөө хоёрдохи курсын оюутан болонхой. Хажуудань һууһан нүхэдынь ондо ондоо нютагуудһаа ерэһэн. Техникумээ дүүргээд, жолоошоншье болохо һанаатайнууд. Үглоогүүр сагта ажалгүй үлэхэгүй хабди гэжэ зариманиинь һанаагаа заһана. Томоотой хүбүүдэй хоорэлдэхые шагнахада, урматайшье байдаг. Нимэ һайн хүмүүжэлтэй үхибүүд бидэнэй дунда олон лэ байһай даа.

Тэдэнэй хажуудахи столдо һууһан хүбүүн шараһан олааднинуудаа эдибэгүй:

— Ши, эдэ амтатай алаадинуудаа саарһан соо орёогоод, хэшээлдээ ошыш. Һүүлдэнь үлдэхэдоо эдихэлши,—гэбэб.

— Бараг доо-о, энэшин хямда сэнтэй. Олоор абажархёод, эдижэ барабагүйб, —гээд саашалба. Тогоошо Л. М. Власовагай үглоонэй 6 часта ерэжэ, 300 гаран алаади гансаараа шарааб гэһые һанаад, нэгэ хэды буруушаалгын үгэнүүдые хүбүүндэ хэлээд абабаб.

Шуурятай, хүүсэтэйгээр үдын хоол одоошье дүүрэжэ, столово соо Һүүлшын бүлэг хүбүүд үлэбэ. Тэдэнэй газаашаа гарахада:

— Стакануудаа абаад бү ябашагты. Үглоодэр ууха аягагүй байхат,— гэжэ хойнооноь Любовь Михайловна ооолһоор үлэбэ.—Үдэр бүри нэгэ хэды стаканууд үгы болошоод лэ байха юм. Хамтын байрада байшад абаашана ёһотой.

— Любовь Михайловна, салин хүлһэнтнай ехэ гү? Харахада, хүндэхэн лэ ажалтай байнат.

— Гушаад мянганһаа дээшэ абадаггүйб. Шорой хамагша аяга угаагша хоёрнай бүришье доогуур салинтай юм. Тэд салингаа голоод, гэртээ һуухагүй ха юмши?—гэбэ.

— Танай техникумэй столоводо һургуулиниудайнда орходоо эдеэ хоол нилээд доогуур сэнтэй. Хаанаһаа эдеэ хоолой зүйлнүүдые худалдажа абанат?

— Намартаа оюутад оо-һдөө совхоз-техникумэйнгээ газар дээрэһээ хартаабха, капуста, морхоод, свекло гэхэ мэтэн огородой эдеэ суглуулжа абана. Тиимэһээ техникумэй гаргашада яһала ехэ алмалта болоно үгэнэ. Гурил, мяха, тоһо гэхэ мэтэн зүйлнүүдые нинтын эдеэ хоолой эмхинүүдһээ хямда сэнгээр худалдажа абанабди. Табхарһаа асарагдаһан хилээмэндэ оюутаднай ехэ дуратай. Тэндэхи хилээмэн амтатайшье, бутардагшьегүй,—гэжэ Л. М. Власова худэлмэри тухайгаа тодорхойгоор хоорэбэ.

Тэрэ столоводо гансашье оюутад хооллоно бэшэ. Техникумэй багшанар, худэлмэришэд, ондоо тээнээшье хүнүүд ерэжэ эдеэлхэ дуратай. Гэбэшье столово соохи хана, шала, сонхонуудынь һайхан шэрээр шэрдээ һаа, һайн байгаа.

Энэ столовын амһарта угаагша Надежда Шойбонова ажалдаа оролдосотойгоор хүдэлнэ гэжэ ахалагша тогоошон хэлээ һэн. Надя гансашье аяга угаагаад ажалаа дүүргэдэггүй, нүхэдтөө шадалаараа туһалдаг. Эдеэ хоол бэлдэхэдээ, яһала шадамар, бэрхэ хүн. Гэбэшье үдэр бүри халуун столово соохи хара ажал хэхэдэ, хүндэл юм ааб даа.

Һүүлэй жэлнүүдтэ дэлгүүрэй сэнгүүдэй дээшэлжэ байхада, дурсагдагша столовын эдеэ хоолой сэнгэй үнгэрмэ ехээр нэмээгүй байһаниинь лэ һайн ааб даа.

Г. ЗАНАЕВА.

ИТАР-ТАСС-ай МЭДЭЭСЭЛНҮҮД

ТҮБЭН ҺУНГУУЛИИН КОМИССИДА

МОСКВА. Федеральна Суглаанда һунгалта үнгэргэхэ Түбэй һунгуулиин комиссиин нээмэл заседани дээрэ Москвагай, Санкт-Петербургын ба эдэ областынуудан окружной һунгуулиин комиссинуудай түрүүлэгшэнэр баталгаа һэн. Москвада 15 округ байгуулагданхай. Федерацийн бүхы байгууламжануудтай сасуулхада, эгээл олониинь болоно. Тиихэдэ Санкт-Петербургда 8 округ байгуулагдаа. Үнгэроошэ хоёр үдэрэй туршада республиканууудай, хизаарнуудай, областынуудай ба автономинуудай окружной һунгуулиин комиссинуудай хүтэлбэрилэгшэдые Түбэй һунгуулиин комисси баталаа һэн. Гүрэнэй Дүүмэдэ ба Федеральна Суглаанай Федерацийн Советтэ һунгалта үнгэргэхэ талаар 225 округто Россин Федераци хубаагдаа юм.

ГҮРЭНҮҮД ХООРОНДЫН СОВЕДЭЙ ЗАСЕДАНИ

БИШКЕК. Байгаалийн гай тодорой ба үйлэдбэри дээрэхи гэнэ усалай талаар гүрэнүүд хоорондын советэй хоёрдохи заседани Кыргызстанай нинслэл хотодо үнгэргэдоо һэн. Дулдыдангы бэшэ гүрэнүүдэй хамтаралай 9 ороной бүрин этигэмжэтэ түлөөлэгшэд, тэрээндэ хабаадаа һэн. Эдэ ороннуудай газар дайда дээрэ элдэб гэнэ усалай тохёолдоо гээшэ һаань, тэрэ дарыдань нэлэнхы туһаламжа үзүүлхын тулада хүтэлбэрнин эблэл байгуулха ябадалые тэдэнэр түргэдхэхэ һанаатай. Нимэ гэнэ усалые сараха ба усадхаха хэрэгтэ мүнгэн зоорсэр туһалха зорилготой гүрэнүүд хоорондын жаса тухай дүрим баталагдаа.

ӨӨРЫНГӨО КАНДИДАТУРЫЕ ДЭБЖҮҮЛБЭ

ЮЖНО-САХАЛИНСК. Гүрэнэй Дүүмэдэ һунгагдаха кандидатурануудые нютагай политическэ үсөөн тоото партинуудай олоно ядажа байхадань, областной захиргаанай гулваа Евгений Краснояров өөрынгөө кандидатурые дэбжүүлхэ гэжэ шиндээ. «Сахалинай ба Курилын аралнуудай хүн зоной аша туһада парламентариин эрхэ үллые имагтал захиргаанай гулваа ашаг үрэтэйгөөр хэрэглэжэ шадаха гэжэ тоолоһон дээрэһээ нимэ шиндхэбэри абаа юм гэжэ «Советский Сахалин» газетэдэ бэшэгдээ һэн.

ШЭНЭ АЛБАНАЙ ГОЛ ЗОРИЛГОНУУД

МОСКВА. Хамтын ажал дээрэ гарадаг арсалдааануудые шиндхэхэ албан Россин Федерацийн Ажалай министерствын дэргэдэ байгуулагданхай. Арсалдаатай асуудалнуудые шиндхэхэ үедэ ажал үгэгшэдэй ба ажалша коллективүүдэй эрхэнүүдые ба аша туһые хамгаалха, мүн нимэ арсалдааануудай шалтагаануудые шэнжэлжэ, зайсуулха гээшэ шэнэ албанай гол зорилгонууд болоно.

Нормативна үндэһэ болгорнне нарижуулха гээшэ нэ албанай гол зорилгонуудай нэгэшинь байха юм гэжэ тэрэнэй хүтэлбэрилэгшэ Владимир Петров хэлэв. Ажалай арсалдаанууд тухай хуули урданай СССР-тэ баталагдан абтаһан ааб даа. Ондо ондо һанамжанууды гуримшуулха ба арсалдаануудые шиндхэхэ арга олноһон үгы гээшэ. Мүнөө эндэ ажал үгэгшэдэй нэгдэлнүүдтэ, профсоюзуудта, предприятиедэ засагай засагаануудта энэ асуудалаар шиндхуулиин проект хаража үзэгдэнэ гээшэ. Ерэхэ жэлдэ баталагдан абтаха гээшэ аабза. Хамтын арсалдааануудые шиндхэхэ асуудалнуудые гарримшуулха талаар Россин Президентын зарлигай аабтаа һаань, һайн байха һэн гэжэ Владимир Петров һанамжална. Мүнөө жэлэй дүрэтэр нимэ документ гаргажа болохо байгаа гэнэ.

Россин эгээл ехэ регионуудта туе албанай II отделении үүдэлнэ. Ерэхэ жэлдэ Россида нимэ отделениинуудые нилээн олошоорулхаар түсэблэгдэнэ. Область хизаар ба республика хэндэ нимэ отделениинууд нээгдэхэ ёһотой.

ХЭДЭХЭН ҮГӨӨР

МОСКВА. Арадай урданай депутадуудые ажалда оруулха талаар Россин Федерацийн Ажалай министерствын дэргэдэхи управленидэ Россин арадай урданай 85 депутат хандаа гэжэ управленийн хүтэлбэрилэгшэ Георгий Задонский лаблаа бэлэй.

Октябрийн 3 болоторхи гэжэ түлөөлэгнүүдэй ихэсаһан Россин арадай урданай депутадууд социальна талаар хамгаалагдаха Россин Федерацийн Президентын шиндхэбэри соо илэгдэнхэй һэн аабза.

Нинслэл хотодохи уйгашуудалтай үйлэ хэрэгтэй һүүлдэ Россин Федерацийн урданай үшөө 31 депутат хандаа. Һэн гэжэ Георгий Задонский лаблаа бэлэй. Тиихэдээ хэдэхэн хүнүүдэй депутадаар һунгагдахыгаа урда тээ хэдэг байһан ажалдаа бусаха дуратай болоно гэжэ управленийн хүтэлбэрилэгшэ ажаглаа һэн.

* * *

МОСКВА. Гүрэнэй Думэдэ болохосо байгаа Россин Федерацийн Президентын захиргаанай хүтэлбэрилэгшын орлогшо Вячеслав Волков тоолоо. Тиихэдэ Россин нэгэдэлэй эблэрэлгын партин (хүтэлбэрилэгшэнь Сергей Шахрай) 10—15 процент, «Гражданский союз» — 10 процент. Аграрнай блоон —7—8 процент һэрэ эзэлжэ магадгүй гэжэ тэрэ нэмээ һэн. Профсоюзуудай нэгэдэл тухай ярихадаа болоо һаа, 12—15 процент һуурнинуудые эзэлнэ магадгүй гэжэ Волков талаа.

Хүршэнэрэймнай һонин

БАГА СОВЕДЭЙ ШИИДХЭБЭРИ

Россин Федерацийн Президентын 1993 оной сентябриин 21-дэ баталһан «Россин Федерацийн Конституционно реформо шата шатаар бэелүүлхэ туухай» Зарлигай хэблэлдэ гараһанай һүүлээр сентябрийн 23-да Усть-Ордын Буряадай автономито округой Бага советэй зүблөөн үнгэрөө.

Зүблөөн дээрэ арадай депутадуудай окружной Советэй түрүүлэгшэ **Л. А. Хутанов,** захиргаанай гулваа **А. Н. Батагаев** гэгшэд үгэ хэлээ. Эдэнэрһээ гадна, Боохоной захиргаанай гулваа **В. В. Хниданов,** округой прокурор **В. М. Миронов,** округой дотоодын хэрэгүүдэй таһагай начальник **Ю. П. Потапов,** арадай депутадуудай Баяндайн аймагай Советэй түрүүлэгшэ **А. Г. Хоршоев** болон бусад һанамжануудаа хэлээ.

Президентын Зарлиг Россин Федерацийн Конституцида таарамагүй гэжэ үгэ хэлэгшэдэй олонхинь тоолоно. Тэдэнэр хүдөө ажахынгаа жэлые һайн дүнгүүдтэйгээр дүүргэхын тула хамаг хүсэ шадалаа элсүүлэн хүдэлжэ, амгалан байдал сахиха гэжэ үряалаа.

Конституционно болон хуули ёһоной уналгаһаа гарахын тула Парламентын ба Президентын һунгалта түргэн үнгэргэхэ хэрэгтэй гэжэ тоолоно.

З. ЮМДУНОВА.

Хүндэтэ нүхэдүүд! Эндэ табигдаха зурагуудыемнай хэһэнэйнь түлөө мүнгэ түлэжэ шадахагүй (мүнөө дээрээ) байхадамнай, республиканска типографийн хүтэлбэрилэгшэд К. Н. Ербанова, Б. С. Бесфамильный гэгшэд үйлэдбэридэ абахаяа арсаба. Орн ганса буряад газетэеэ нигэжэ хэһээбэ. Гүрэн түрын зүгһөө үгтэхэ мүнгэнэй үгтэхэгүйдэ яахашье аргагүйбди...
Уншагшадһаа хүлисэл гуйнабди.

ПЕРМЬ. «Темп» гэжэ туршалгын-конструкторска бюрогой база дээрэ эмхидхэгдэһэн «Пермапласт» гэжэ нэгэдэлдэ сэрэгэй предприятиинуудай үйлэдбэрине ондоо шэгэлэтэй болгоһоной ашаар шэл-пластик соргонуудые үйлэдбэрилгэ эхилбэ. Хүүгэн, өүхэ, жэбэрдэггүй буладаар хэгдэнэн соргонуудһаа шэнжэ шанараараа бүри һайн шэнэ соргонууд химиин промышленностьда, коммунальна ажахыда һэлгэшэгүй зохидоор хэрэглэгдэхэ байна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: «Пермапласт» шэл-пластик соргонуудай цехтэ.

ИТАР—ТАСС-ай фото.

МЭРГЭЖЭЛТЫЕ БЭЛДЭНЭ

ВЛАДИВОСТОК (ИТАР—ТАСС-ай корреспондент Эдуард Почов). Азиин ба Номгон далайн оршондохи ороннуудта худэлхэ мэргэжэлтэдые Алас-Дурныи Гүрэнэй университет бэлдэжэ эхилэнхэй. Энэдхэг хэлэ бэшэгэй отделениде ерэһон залуушуул англи, хинди, бенгали ба санскрит шудална. Гадна Россин-Урда-Корейн хамтын отделени нээгдэнхэй.

Тус университедые дүүргэһэн мэргэжэлтэд посольствонуудта, консульствонуудта, гадаадын фирмэнүүдтэ, институдууд гү, али уласнооронды эмхинүүдтэ худэлхэ аргатай байха юм.

Ерэхэ жэлдэ эндэ Урда ба Зүүн-Азиин ороннуудай кафедра хожомсо зүүнэй институт нээгдэхээр түсэблэгдэо.

Һуралсалайнь зүүнэй шэгэлэтэй байһанай ашаар гансал мүнөө жэлдэ университедэй кассада 150 мянган США-гай доллар, мүн эды шэнээн түхэриг ороо юм. Тиигэжэ университедтэ хэрэгтэй мүнгэнэй асуудалые шиидхэхэ арга олдоһон байха юм.

ОЮУТАНАЙ СТОЛОВОДО ЭДЕЭ ХООЛЫНЬ ҮНЭГҮЙ

Ивалгын совхоз-техникумэй столоводо эдеэ хоолынь нилээд доогуур сэнтэй. Тиимэһээ эндэ оюутад дуратайгаар ерэжэ эдеэлдэг. Һаяхан үдын хоолой үедэ орожо, тогоошон Л. М. Власоватай хоорэлдэбэб.

— Любовь Михайловна, эдэ олон хүнүүдые ягаад гансаараа эдеэлүүлнэбта? Бэшэ тогоошодтнай амарна гү?—гэжэ асуубаб.

— Столовые даагша Нина Алексеевна Шалдо больницада бэсэ аргалуулна. Гурбадахи тогоошомнай Валентина Ивановна Лубсанова үдэшэндоо буфет соо оюутадые эдеэлүүлдэг. Ганса хүнэй хэхээр ажал бэшэ. Үглоогүүр 6 часта ажалдаа ерэжэ, бүүлхэ, пирожки гэхэ мэтэн шаралгын зүйлнүүдые эртээнһээ бэлдэнэб. Амһарта угаагша Надя басаганай ерэжэ туһалаагүй һаа, хаанаашье үрдихэгүй һэм,—гэнээр газааһаа орожо ерэһэн хүбүүд, басагадта шүлэ аягалхаяа шамдаба.

Баруун углуугай столдо хоолложо һууһан хүбүүдтэ дутэлжэ, эдеэнэй шанараар һонирхобоб:

— Эдеэн амтатай байба гү? Бэшэ столовонуудта орходоо эндэтнай сэнгынь доогуур хэбэртэй,—гэбэб.

— Зүб л

Эрдэм һураллсалай шэнэ шатада

АЛТАН ГАРТАЙ ЗОН БОЛОЖО МАГАДГҮЙ

...рийн 1-дэхи дунда һургуулийн гүрбан дабхар байн ажалай хэшээлнүүгүнгэрэхэ шэнэ зальгатэй хичинээр бариг...ай хойно багшанарһургашадые амаршоо. ...н һургуулида нэгдэхэйгаан музейн хүдэлмэ...ай танилсахана ошоһон аргагүйдэжэ, ондоо тэхадуурже, Баатар Тихонович Шагдыровай үнэгэрбайһан ажалай хэшээлдоод, һонирхожо харабашаа. Энэ багша Д. ...ровай нэрэмжэтэ багбай дээдэ һургуулийн ...эй болон ажалай фа...ет дүүргэһээр нютагтар зургаан жэлэй турхүдэлмэ байдаг юм. ...лай хэшээлэй болодог ...м ута, гэрэлтэй һаруул ...дтэ 5-дахи «Е» класүдүүд сугларанхай һэн. ...шад хубсаһатала, ...нүүдэ баринхай ...улгэдэ үлгэжэ, оо...эһэдыгоо хүдэлхэ гаүдаар тарана. Хэшээ...аналгада нэгэ доро хо...һургашадай дархалха ...эмсэгүүдтэй верстагууд ...а һэн.

Ажалай багша Баатар Тихонович һургуулиингаа шала угааха хэрэгсэл (швабра) дархалха тухайгаа һурагшадта хөөрэжэ, удаань харуулжа үгөөд, хэрэгсэлэй бэлэн боложо байһан түхэл стол дээрэ табижа, али талаһаань, хэды зэргээр тайраха, харуулдаха байһыень һурагшадтаа ойлгуулжа үгэнэ.

— Баатар Тихонович, ажалай хэшээлдэ ерэһэн һурагшад булта хүбүүд байнал, нихэдээ басагадынь хаана гээшэб?— гэжэ асуубаб.

— Харин басагадынь эдеэ хоол шанаха курсада һурана. Энэ курс дүүргэһэн басагад ехэнүүд болоходоо, эдеэ шанаха, бэлдэхэ арга шадабаритай болохо, үгынные һаа, энэ шэглэлээр техникумдэ орохо аргатай байха,—гэжэ Баатар Тихонович харюусаа һэн.

Мүнөө ажалай багша Баатар Тихонович Шагдыров Хорин 1-дэхи дунда һургуулийн 5-дахи, 9-дэхи классуудта хэшээлиүүдые үнгэргэнэ. Энэ үедэ кружогой 3 час хүдэлмэрийн хажуугаар 24 часай туршада хэшээл ябуулдаг юм. Б. Т. Шагдыров Улаан-Удэдэ дээдэ һургуули дүүргэһэнэйнгээ удаа нэгэ жэлэй туршада Ониноборскын һургуулида багшалаад, удаань Хорин 1-дэхи дунда һургуулида заажа эхилээ һэн.

— Намтай хамта Анатолий Васильевич Гомзяков, Сергей Юрьевич Белоусов гэгшэд ажалай багшанар юм, Анатолий Васильевич 6-дахи, 7-дохи классуудта, харин Сергей Юрьевич 8-дахи, 11-дэхи классуудта заадаг. Манай мастерскойдо токарна хоёр станок, циркулярна хюроонүүд, үрэмдэхэ, бүлюудэхэ станогууд бии. Дархаһай бусад жэжэ-божо хэрэгсэлнүүд, зэр зэмсэгүүд олон ааб даа. Манай һургуулийн үхибүүдэй хэшээлнүүдэй үедэ дархалһан хэрэгсэлнүүдыень хаража, өорынгоо сэгиэлтэ үгэхэдэтнай болохо,—гэжэ Баатар Тихонович столойнгоо арадхи таг дээрэ табяатай бүтээлнүүдые харуулаа һэн.

Тэндэнь почтоор бараа ябуулха багахан хайрсагуудд, хилээмэ зөөдэг автомашиныи лотоогууд, хубсаһа хунараа үлгэхэ үлгэсэнүүд, собоогууд, мяха хэршэхэ, талха таһалхада хэрэглэдэг хабтагайнуудһаа эхилээд, нухин соо байдаг бусад зүйлнүүд, гутал, хубсаһанай таһагууд болон зоной хэрэглэмжэдэ туһатай олон бүтээлнүүд байгаа һэн.

— Манай үхибүүдэй бэлдэһэн хилээмэ зөөдэг лотоогуудые, почтоор бараа ябуулдаг хайрсагуудые болоод бусад зүйлнүүдыемнай предприяти, эмхи зургаанууд, зон ехэ дуратайгаар худалдажа абадаг, үшөө захил хэдэг байна. Гэбэшье мүнөө дэлгүүрэй хатуу шанга эрхэ байдалай үедэ мүнгэн зөөри хомордожо, дархалха модон дуталдана. Тинмэһээ захил абанагүйбди. Һургуулиингаа олоһон модоной хэрэгсэлээр үхибүүдээ шадаха эзргээрээ һургана гээшэбди. Магазинда байдаг нэгэ швабра худалдажа абаха болоо һаа, һургуулимнай горитой мүнгэ түлэхэ һэн. Тинмэһээ бидэ һургуулиингаа бүхы байшангуудые угаадаг, шэрдэдэг, сэбэрлэдэг зонине хэрэгсэлнүүдээрнь дүүрэн хангахые оролдоподи,— гэжэ Баатар Тихонович хөөрэнэ.

Хэшээлэй һүүлдэ 5-дахи «Е» классай һурагшад һургуулиингаа шала угаадаг швабрануудые бэлэн болгоод, багшадаа харуулжа эхилээ һэн. Энэ үедэ хэшээлэй дежурна Эрдэм Ринчинов зомгоолнуудые, тайрадһанануудые хамажа, һурагша бүхэн өөрынгоо һуури сэбэрлэжэ эхилээ һэн.

Хэшээлэй һүүлээр энэ классай һурагша Луданов Солбонтой нэгэ бага хөөрэлдэбэбди.

— Ажалай хэшээлдэ ябахада, залхуутай, һаалта шэнги бэшэ ха гү?—гэжэ хүбүүнһээ асуубаб.

— Ажалай хэшээлдэ аятай һоиин байдаг. Эрэ хүн хадаа дархалжа шадаха болоһойб. Тинмэһээ хэшээлэй үедэ оролдохо тон шухала ха юм,—гэжэ 5-дахи классай һурагша харюусаа һэн.

Б. ЛАЙДАПОВ,
худөө бэшэгшэ.
Хори тосхон.

Байгаалиин музейн 10 жэлэй ойдо

ЭРАДАЙМНАЙ БАЯЛИГАЙ ГУЛАМТА

Манай нинслэл хотын ...эн музейн нэгэнниинь ...охо Буряадай байгаа...ин музейн нэгэдэнээр 10 ...ал үнгэрбэ. Энэ богоин ...лдор соо музейн хүдэлмэлэгшэд бага бэшэ ...ал хэнэн байна. Байгаа...ин музей ехэ баян жа...байгаа, энэ саг үргэлжэ ...ой үзэмжэдэ һонин-һо...ан выставкэнүүд үнгэргэжэл байдаг юм.

Мүнөөшье энэ музейдэ ...ор выставкэ эмхидхэгдэй. Буряад орондо...ай амидардаг олоһо...ай ба тэжээмэл ангай ...ашуудтай хүнүүд та...ехаха аргатай. Энэ ган...ые баабгайн, үнэгэнэй, ...даганай бэшэ, харин ...ы Буряад дайтын ами...ай арһанууд ба хатаа...ан дурсэнүүд та туһатай. ...роод һонирхолтой ...ендүүд үлгөөтэй байха ...

Музей соо республикын ...новеднигүүдэй хүдэлмэ...а тухай мэдээсэлнүүдтэй ...ендүүд харагшадые ...нирхуулна. Энэ выстав...ой байгаалине, амита...ые хамгаалха тухай ...алнууд олон байба.

Байгаалиин музейн ар...ы жэлэй ойдо зорюу...даһан «Экспедициин ...ер» гэһэн тусхай вы...ажа тэмдэглэлдээ. Му...ин хүдэлөрилэгшэд ...4—1993 онуудта хээ...ан ажалда ябахадаа, суг...ааһан олон зүйлнүүдээ ...ставкэдэ табяа. Тинмэ...ө эндэ суглуулагдаһан ...ериалнууд хадаа, му...ай арбан жэлэй хүдэл...ийн аша габьяагай үрэ...ө болоно. Буряад оро...ой бали ургамалнуудые ...ноэр дэлгээгдэнхэй. ...ар дороһоо олдоһон ...ой холын сагай ажами...алай үлэгдэлнүүд бо...ой мамонтын яһанууд ...ажэдэ табигдажай.

— Энэ выставкын экс...ендууд музейн жасануу...ай суглуулбариһаа,— гэ...

Байгаалиин музейн ...ректорэй орлогшо В. Б. ...ндуева тэмдэглэнэ.

— Мүнөө сагта шэнэ ...ставкэ эмхидхэхэдэ, хү...ө болоо. Материалнуу...е суглуулха, уран зу...ашадые уриха гэхэ мэ...ажалда ехэ мүнгэн хэ...тэй ха юм. Харин он...ө хотонуудай гү, али ...ро гүрэнүүдэй музей...үүдээр выставкэнүүдээр ...далдаг заншалтай бо...ө һаа, ехэ һайн байгаа. ...гэжэ Байгаалиин му...й директорэй орлогшо ...лэглээ һэн.

Музейдэ үдэр бүхэндэ ...ексиүүд үншагдажа, ...ахурсиүүд үнгэрэгдэ...т юм. Үхибүүдэйшье, ...ууд зонойшье һонир...ой зүйлнүүд олон.

...ин-Удын хүнүүдые, ...1996гэй зонине, холы...ашадые байгаалиин му...ей выставкэнүүдтэй та...ахысень уринабди.

Т. ЦЫРЕНОВА.

СЭСЭРХЭЛДЭЭН

(Санагын дунда һургуулиин шабинарай суглуулһан 12 жэл тухай домог)

Бүтүүе мэдэдэг Бурин-Хаан Сэсэн орон нютагуудайнгаа бүхы зурхайшадые суглуулаад:

— Гараг тоологдожо эхилхэнь. Тинмэһээ хэды жэл гаратта оруулхаб гэһэн тобшолол гаргагты,— гэбэ. Зурхайшад үнэ удаан зүбшэһэн бэзэрээ Бурин-Хаан Сэсэндэ инигжэ элидхэһэн юм гэхэ:

— Наранай үдэр дунда ерэхэдэнь, арбан хөөр саг байдаг. Тинмэһээ жэлнүүдыешье арбан хоёроор лнтэдэ оруулжа болохо.

Бурин-Хаан Сэсэн зурхайшадай нимэ зарлигые шагнаһан бэзэрээ пилээн удаан дуугай һуугаад:

— Хүндэтэ зурхайшад, Танай хэлээшээр жэл тооложо эхилхэбди. Ехэ ажал хэһэгэйтнай түлөө баранда...тнай һайнине хүргэнэб, — гэһэн бэзэрээ тэдээндээ зорюулжа, хэдэн үдэрэй туршада найр наада хээ юм гэдэг.

Удаань Бурин-Хаан Сэсэн бүхы орон нютаг соогоо нимэ зарлиг тунхаглаба: «Жэлдэ орожо, нэрэсэ мүнхэлхэ дуратайшуул оор тухайгаа дуулгаха».

Энэ зарлигай һүүлээр нилээн ехэ сагай үнгэрһэн хойно нэгэн доро Тэмээн Хулгана хөөр бии болоод:

— Бидэ жэлдэ орожо, оойэдыгоо мүнхэлхэ дуратайбди,— гэжэ мэдүүлээд, Бурин-Хаан Сэсэнэй урда дохисогоолдон байба. Эдэ хоёрой сэсэнние хаража үзэхэ, тиигээд мууларгүйгөөр нэгысень ябуулха гэһэн бэзэрээ:

— Хэнтиай түрүүн наранай гарахые харанаб, тэрэтнай жэлдэ орожо, өорыгөө мүнхэлхэ, — гэжэ Бурин-Хаан Сэсэн хэлэбэ.

— Һайн дэ-аа! Һайн даа! —гэжэ ута хүлтэ Тэмээн хэзээшье би түрүүн харахаб гэжэ этигэнги, үбдэглэн дохисогоообо. Эгээл энэ үедэнь хулгана Тэмээнэй урда хүлыень дамжан, бүхэн дээрэнь гаража, нилээд болоод:

— Тэрүү тэрэ наран мандаба,—гэжэ хашхарба.

— Алин бэ?—гэжэ Бурин-Хаан Сэсэн асууба.

— Тэрүү тэрэ, баруун Мундаргануудай ороидо,

— Бэрхэш даа. Нимэ сэсэн хадаа арбан хөөр жэлэй Аха **Ама Сагаан Хулгана** гэжэ алдартайгаар жэлдэ орожо, өорыгоо мүнхэлхэ болобош,—гэжэ Бурин-Хаан Сэсэн соносхобо. Харин зүүн үндэрэй дээгүүр наранай бултайхые хаража байһаная Тэмээн халаглаба.

Бүтүүе мэдэдэг Бурин-Хаан Сэсэнэй урда мантан томо дэлэнтэй, һарагар ута эбэртэй үнэн бии боложо, доро дохёод:

— Би жэлдэ орожо өорыгөө мүнхэлхэ эрхэтэй байһан тухайгаа мэдүүлжэ ерээб,—гэжэ мөөрэбэ.

Бурин-Хаан Сэсэн ехэ зулгыгаар тэрэнние хаража асууба:

— Тиимэ эрхэтэйб гэжэ юун дээрэһээ мэдүүлхэ болобош?

— Амтатай һүмбэйгөөрөө алтан дэлхэй дээрэхи зоннине үдэр, һүнишье, жэлэй дүрөөн сагташье хооллуулжа, мэлигэр улаан шарайтай ябуулна бшууб. Тиигээд лэ нимэ эрхэтэй байха тухайгаа мэдүүлизб,—гэжэ үнэсэн харюусаба.

Бүтүүе мэдэдэг Бурин-Хаан Сэсэн:

— Һайн лэ гээшэш. Зоной хүсэ шадалые нэмээжэл байдагши. Тинмэһээ **Эзэндээ хайратай Үхэр жэл** гэжэ алдартайгаар литэдэ орожо, өорыгоо мүнхэлхэ болобош,—гэжэ Бурин-Хаан Сэсэн соносхобо. Харин зүүн үндэрэй дээгүүр наранай бултайхые хаража байһаная Тэмээн халаглаба.

Бүтүүе мэдэдэг Бурин-Хаан Сэсэнэй урда мантан томо дэлэнтэй, һарагар ута эбэртэй үнэсэн бии боложо, доро дохёод:

— Би жэлдэ орожо өорыгөө мүнхэлхэ эрхэтэй байһан тухайгаа мэдүүлжэ ерээб,—гэжэ мөөрэбэ.

Бурин-Хаан Сэсэн ехэ зулгыгаар тэрэнние хаража асууба:

— Тиимэ эрхэтэйб гэжэ юун дээрэһээ мэдүүлхэ болобош?

— Амтатай һүмбэйгөөрөө алтан дэлхэй дээрэхи зоннине үдэр, һүнишье, жэлэй дүрөөн сагташье хооллуулжа, мэлигэр улаан шарайтай ябуулна бшууб. Тиигээд лэ нимэ эрхэтэй байха тухайгаа мэдүүлизб,—гэжэ үнэсэн харюусаба.

Бүтүүе мэдэдэг Бурин-Хаан Сэсэн:

— Һайн лэ гээшэш. Зоной хүсэ шадалые нэмээжэл байдагши. Тинмэһээ **Эзэндээ хайратай Үхэр жэл** гэжэ алдартайгаар литэдэ орожо, өорыгоо мүнхэлхэ болобош,—гэжэ Бурин-Хаан Сэсэн соносхобо. Харин зүүн үндэрэй дээгүүр наранай бултайхые хаража байһаная Тэмээн халаглаба.

Бүтүүе мэдэдэг Бурин-Хаан Сэсэнэй урда Бар бии болоод матаралдажа:

— Би жэлдэ орожо һанаатайб,—гэбэ.

— Шадалыень харалт даа,—гэжэ харюудань, бүтүүе мэдэдэг Бурин-Хаан Сэсэн хэлэбэ.

— Харыш даа,— гэһэн бэзэрээ Бар бүхы шадалаараа гүйжэ ошоод, мантан томо баабгайн нюрга альгадажа, хүлһөөнь буулгаба.

— Бишыхан аад, шадал ехэтэй хадашни шамайе литэдэ оруулжа, **Бар жэл** гэжэ мүнхэлхэ болоол даа,— гэбэ. Бүтүүе мэдэдэг Бурин-Хаан Сэсэн эгээл инигжэ Барые литэдэ оруулһан түүхэтэй.

Бүтүүе мэдэдэг Бурин-Хаан Сэсэн удаадахи жэлые өорынгөө һанаашаар литэдэ оруулба. Тэрэнь **Туулай жэл** байгаа. Шандаган аймхан аад, өөрөө ерэжэ, жэлдэ оруулыт гэжэ гүйхагүйл хаш. Шэхэнэйнь харын барагдахада, Галаб эрьсхэ юм гэлсэдэг, «Туулай жэл гээд литэдэ оруулаа хадажнай шандаган мүнхэлэгдэжэ, шэхэнэйнь хара удаан саг соо байжа, гай тодхорһоо абарагдаха хабди»,— гэбэ Бурин-Хаан Сэсэн.

Бүтүүе мэдэдэг Бурин-Хаан Сэсэнэй толгой руу Луу лукагаһаба:

— Баригдажа үзэхөөр бэгүй, барайжа харагдахаар һүүдэргүйшье һаа, хүрэг зурагин хүнние гайхуулдаг, хүсэ шадални дэлхэйе дорьбоодог. Тиимэһээ Луу жэл гээд литэдэ оруулха бэзэт гэжэ найданаб.

Бүтүүе мэдэдэг Бурин-Хаан Сэсэншье зүбшөөжэ, толгойгоо дохибо.

Бүтүүе мэдэдэг Бурин-Хаан Сэсэн мүлхигшэд соо-һоо хэнние жэлдэ оруулхаб гэжэ түшэмэлнүүдтэсэ зүбшэбэ. Үнэ удаан үгэ хэлэлгэн болобо. Тэрэнэйнь хашартай болошоходо, Бурин-Хаан Сэсэн түшэмэлнүүдээ сухалтайгаар тойруулан хараад:

— Газар дэлхэйгээ гарьхалан хэбтэдэг галзуу дошхон могойе **Могой жэл** гэжэ литэдэ оруулжа мүнхэлэе,—гэбэ.

— Юун дээрэһээ гээшэб? —гэжэ Халзан түшэмэл зурхэлэн асууба.

— Мүлхеэшэдһээ эгээл хүсэтэйнь ха юм. Хүнүүдшье, ан арьяатадшье тэрээнһээ айдаг лэ. Могой—мүлхеэшэдэй хаан шахуунь юм лэ. Үшөө нэмэхэдэ,хорьень хүнэй бэсын элүүр энхэ байхын тулада хэрэглэжэ болохо,— гэбэ Бурин-Хаан Сэсэн. — Тиимэһээ **могой** жэл оруулха гэһэн дурадхалда арсаан үгы гү?

— Үгы, үгы,— гэлдэжэ түшэмэлнүүдынь дарьялдаба. Тиигжэ мүлхеэшэдэй аймагһаа могой жэлдэ орооюм гэлсэдэг.

Бүтүүе мэдэдэг Бурин-Хаан Сэсэнэйдэ саашань юуе жэлдэ оруулалтайб гэһэн хоорэлдөөн болоно байба. Эгээл тэрэ үедэнь «и-и-һаа-аа!» гэжэ мориной нисгааха аблан нээлтэтэй сонхоор соносхобо. Хаан сонходоо ошожо хараад:

— Харгы замда хүнэй үнэн нухэрынь болоһон морин жэлдэ оруулыт гэжэ гуйжа байнал даа,—гэбэ.

— Гуйлтыень хангаһанай аша үрэ байха гү?—гэжэ мүнөөхи Халзан түшэмэлынь маргаба.

— Байха! Мориной хүсоор аян замда хулиүүдынай амар ябаһа. Мориной хүсөөр холын харгы дүтэ болоно. Туруутанай үшөө нэгэ түлөөлэгшэ жэлдэ орохо ёһотой,— гэжэ Бурин-Хаан Сэсэн хэлээ юм һэн гэхэ.

Бурин-Хаан Сэсэн үшөө юуе жэлдэ оруулалтайб гэжэ түшэмэлнүүдтэсэ удаан зүбшөөд, шиндхэбэри гаргангүй тараха гэжэ байба. Эгээл энэ үедэнь Халзан түшэмэлынь сэн-бүн болошохой, газаанаа орожо ерээд:

— Энэ бамбаа үнэтэй хонин дэгэлгүй һаа, мүлһэн боложо хүрэшэхэ байгааб даа,—гэбэ.

— Хонин дэгэлэй ашаар аминды мэндэ гараб гэхэнни гү?—гэжэ Бурин-Хаан асууба.

— Тиигээ.

— Орон нютагаймнай зоной хубсаһан боложо, тэдэнние хүйтэнһөө абардаг арһа, нооһо үгэдэг хадань хоннне жэлдэ оруулжа, **Хонин жэл**, гэжэ нэрэтэйгээр мүнхэлэе гэһэн тобшолол Бурин-Хаан хэбэ. Түшэмэлнүүдшье булта зүбшөөжэ, дохисогоолдобо.

Бурин-Хаан Сэсэн Халзан түшэмэлдөө үгэ үгэбэ:

— Хоёр хүлтэ хүн турэлтэнһөө эрхэ бэшэ жэлдэ оруулха хэрэгтэй,—гэбэ.

— Хүн жэл гээд оруулхамнай гү?—гэжэ нэгэ залуу түшэмэл үндэлзэбэ.

— Хоёр хүлтэ хүнние жэлдэ оруулхада зохидгүй. Тиимэһээ Бишэн жэл гээд һармагшанние жэлдэ оруулжа мүнхэлэе,—гэжэ Бурин-Хаан түгэсхэбэ. Тиигжэ **Бишэн жэл** гэжэ нэрэтэйгээр һармагшан литэдэ оруулагдажа мүнхэлэгдөө юм.

Бурин-Хаан түшэмэлнүүдтэ хандажа:

— Жэгүүртэнһээ хэн нэгысень жэлдэ оруулха хэрэгтэй. Тахяа зондэ үнэноор алба хэнэ. Үүр сайба гэжэ үдэр бүри хүнүүдые нэрюулнэ. Тиимэһээ жэгүүртэн соо-һоо **Тахяа жэл** гэжэ нэрэтэйгээр тахлае литэдэ оруулжа мүнхэлөө һаа болохо,— гэбэ.

— Тиигэе, тиигэе!— гэлдэбэ түшэмэлнүүдынь.

— Хүнэй эгээл дутын нухэр, харуулшан нохойгоо жэлдэ оруулая,— гэжэ Халзан түшэмэл хэлэбэ.

— Оруулха, оруулха,—гэжэ бэшэ түшэмэлнүүдынь дарья табилдаба.

— Танайхяар болог даа. Нохой жэл гэжэ литэдэ оруулжа, манай үнэн нахюулшанние мүнхэлэе, — гэжэ Бурин-Хаан түгэсхэбэ.

Бурин-Хаанай, түшэмэлнүүдэйнь урда бодон гахай бии болоод:

— Галта хоёр нюдэндоо найдадагүйшье һаа, газар шагнаһан хоёр шэхэндээ найдагшаб. Газар юу дууланаб, хуу дууладагби. Үшөө «газар дуулаг, гахай шагнаг» гэһэн суутай ха юмбиб. Һонор шэхэнтнай боложо, литэдэ оороһууб,—гэбэ.

— Тиигыш даа. Һонор шэхэмнай боложо, **Гахай** жэл гэһэн нэрэтэйгээр литэдэ орожо, өорыгоо мүнхэлыш даа,—гэжэ Бурин-Хаан үгэсэ дүүргэбэ. — Тиигжэ арбан хоёр жэлые түгэсхэхэ болобоолши даа.

1978 оной зун Захаамнай аймагта дурдалга домогуудые суглуулгын экспедициндэ ябахадаа, энэ домог бэшэгдэһэн гэжэ мэдээсэе.

Д. ЖУГДУРОВА.

Хүндэтэ нүхэдүүд! Эндэ табигдаха зурагуудыемнай хэһэнэйнь түлөө мүнгэ түлэжэ шадахагүй (мүнөө дээрэ) байхадамнай, республиканска типографиин хүтэлбэрилэгшэд К. Н. Ербанова, Б. С. Бесфамильный тэгшэд үйлэдбэриндэ абахаяа арсаба. Орн гапса буряад газетэсэ нигэжэ хэһээбэ. Гүрэн түрын зүгһөө үгтэхэ мүнгэнэй үгтэхэгүйдэ нахатье артагүйбди...

Үншагшадһаа хүлисэл гуйнабди.

МОСКВА. Лефортовско түрмын мүрдэлгын изоляторта журналистууд орожо гараа. Мүрдэлгэдэ ороһон хүнүүдэй эрхэ байдалтай тэдэнэр танилсаһан байна.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: мүрдэлгэдэ байһан Хасбулатов, Руцкой, Макашов иимэ камерануудта байлгагдана.
ИТАР—ТАСС-ай фото.

Регби Тубаев,
түүхын эрдэмэй доктор

ТҮБЭД ОРОН ХУДАР АЯНШАЛГА

(Ургэлжэлэл. Эхнинь октябрийн 26-най номерто).

Аяншалагшад Утай-шаня гэдэгһээн гараад, Тянь-цзин хото хүрэжэ, Хитадай пароходто һуужа тамараад, майн 13-да Шанхай хото хүрэнэ. Үглөө үдэшэнинь мүн лэ пароходто һуужа тамараад, майн 15-да Нимбо-лу хото хүрэбэ. Б. Рабданов суг ябагшадтаяа Нимбо-лу хотоһоо онгосодо һуужа, Путо-шань гэдэг арал тамаржа ошобо. Үзэсхэлэн һайхан сэсэрлиг соо түбхинэһэн эндэхи гурбан дасан хиидүүдтэхи буддын хэшанууудтай (хүхэ үнгэтэнэй хэлтэсэй ламанар) ошожо, золгоһон байна. Эдэ ламанар номуун choop, арюун нангин журамаар анжардаг гуримтай байба.

Майн 24-дэ Шанхайһаа пароходоор тамаржа, майн 28-да Ханькоу хото хүроод. Ичан хото тээшэ шэглэбэ. 1903 оной июнин 19-дэ Зүүн Түбэд худар замаа одоол эндэһээ сэхэ үргэлжэлүүлбэ. Аяншалагшад Ичан хотодо онгосодо һуужа, Янцзы-цзян мүрэнөор дээшээ тамарба. Дүшэн сүүдхын туршада ябаад, тэдэнэр Ваньсяньда хүрэбэ. Б. Рабданов нүхэдтэсэ эндэһээ августын 1-дэ гаража, Сычуань провинциин түб Чэнду-фу хото августын 16-да хүрэбэ. Августын 17-до энэ хотоһоо эдэнэр гаража, сентябрийн 3-да Дацзян-лу хото—аяншалгынгаа эсэстэ одоошье хүрэжэ срэбэд ха даа.

1903 оной март һарада Б. Рабданов нүхэдтэсэ Забайкалиһаа гараһан аад, аяншалгынгаа эсэстэ— Дацзян-лу хотодо 1903 оной сентябрь һарада хүрэһэн юм. 1904 оной сентябрь-октябрь болотор энэ хотодо жэл тойрон байһан болоо. Суггаа ябаһан нүхэдһөө Б. Рабданов хоёр лэ хүнние дурдана: нэгэнниинь оршуулгашан Лубсан байгаа, тэрэнь халдабарита үбшэн холсэрэнээ сентябрийн 10-да Дацзян-лу хотодо наһа бараһан юм. Нүгоодэ Цыдыпов гэдэгые Дацзян-лу хотоһоо Ханькоу эльгээһэн байгаа. Тинхэдэ 1893 ондо Дацзян-луда Г. Н. Потанинтай суггаа ябаһан гэжэ тэмдэг бии.

Б. Рабдановай бэшэгүүд, тэмдэглэлнүүд ород хэлээр эли тодоор сайгосотойгоор бэшэгдэнхэй, найруулга, удаань тон хэдэ, XIX—XX зуун жэлнүүдэй эсэстэхи элшин сайдуудай хэлээр найруулагдаһан. Эдэ материалнуудынь түүхын, этнографиин бодото баримтануудтай байһан тула эрдэм ухаһай шинжэлэлгэдэ ехэ удха шанартай байха гэжэ һанагдана. Юуб гэхэдэ, ородой аяншалагшадһаа эгээн түрүүн Б. Рабданов Зүүн Түбэдэй арад зоной дунда, Хитадай баруун-урдахи провинци— Сычуаньда бүхэли жэлэй туршада байжа, ажаллаа бшуу.

Манжа-Хитадай засаг түрэ түбэд ороной хүн зоннине дарлагданги хүндэ хүшэр байдалда байлгадаг гэжэ Б. Рабданов тэмдэглэлнүүд соогоо харуулһан байна. Энэнь юуниһээ элириэб гэхэдэ, эдилгэ абалгаар, мэхэ гохоор дашуурха мэтын, Хитадай албатадай аашанууд хэтэрэнхэй, англи, француз, немец миссионернүүдэй эндэ эрхилдэг хэрэг үйлэнүүд үлүүсэ дэлгэрэнхэй, дээдын зиндаагай хитад ноёдой гадаадын тагнуулшадай урда һаймһарха, бохигонолдохо мэтын муухай ябадал дан гадууранхай. Түбэд зоной байдал һуудал, соёл болбосоролл, онсо шэнжэнүүдые Б. Рабданов тодорхойгоор зураглана, Будын шажанние, дасан дуганние, ламанарай, ноёдой, юрын зоной байдалые онсолон харуулна, элдэбын худалдаа наймаан болоод бусад хэлсээ ябуулганнуудта түбэд эхэнэрнүүдэй гол үүргэ дүүргэдэг гуримые зураглана. Дацзян-лу хотын байдал, монгол ба буряад мүргэлшэд тухай, Чэнду-фу һаса хөөрөй хоороондо худалдаа наймаанай болоод хэлхээ холбооной хамбынууд тухай —эдэ бүгэдэнние ехэ уранаар зураглаһаниинь һайн гэжэ тэмдэглэлтэй. Б. Рабдановай эдэ бүгэдын мэдээнүүд, ажаглалтануудынь түүхэ, этнографи шэнжэлхэдэ ехэ удхатай, мүнөө үеын тибетологиин шэнжэлэлгэдэ бодото баримтанууд боложо үгэхэнь лабтай байха гэхэ хэрэгтэй. Энээнтэй хамта Б. Рабдановай замай тэмдэглэлнүүд хадаа эрдэмтэн-аяншалагшын бэшэлгэнүүд бэшэ, харин дипломатиин даабари дүүргэжэ ябаһан алба хаагшын хэһэн ажал гэжэ хараадаа абаха шухала.

Б. Рабдановай бэшэгүүд, тэмдэглэлнүүд доторхи мэдээсэлнүүдые ойлгохын тулада зарим бэшэгһээнь харуулая. 1903 оной августын 19-нэй бэшэгһээ дурдая: **«Чэнду-фудэ англиин консул байдаг юм гэнэ, мүнөө болоходо бүри зуһаланайнь байрада һуудаг болонги ха. Хори-гушаад хитад солдат харуултай тэрэ хүн Сычуань соогуур зоргоороо ябадаг, бүри округууд соогуурынь олон гэрнүүдые барюулаа ха, тэдээн соонь англи зон, японтон, французууд олороо һуудаг болонхой».** Эрих Тейхман тухайда эндэ хэлэгдэнэ. Б. Рабдановай эгээл эндэ байха үедэнь энэ хүн Зүүн Түбэдоор ябаһан байгаа. Тиигээд «Зүүн Түбэдоор консулой алба хаагшын аяншалга ба Хитадтай, Түбэдтэй, Энэдхэгтэй харилсаануудай түүхэ» гэһэн ном 1922 ондо Кембриджэдэ хэблүүлһэн юм.

Хитадай засаг Түбэдэн зоннине яажа зонхилдог бэ гэжэ Б. Рабданов «мүргэлшэнэй замай тэмдэглэл» соогоо нигэжэ бэшэһэн байна: «Энэ жэлэй табадахи һарада Хитадай эндэхи иеён (джулянфу) 500 гаран хүнүүдые суглуулжа дахуулаад, Литан ошожо, шажанние толгойлогшод. — ехэ зиндаагай гурбан ламанарые баряад, толгойн саазада оруулһан байгаа. Христиануудые һайпаажа, үмөөгшэлхэ гэжэ ехэл оролдоһон хитад ноёдой яар лидан ябуулгын хойшолонһоо нимэ муухай үйлэ хэрэг болоо гэжэ түбэдэйхид тайлбарилаа һэн. Шалтагаанинь гэхэдэ, саазалуулагшад христиан түлөөлэгэ энээн руу сруулжэ болохогүй гэжэ таһа арсаһэн юм ха». Энэ түбэгтэ ушарые Б. Рабданов 1903 оной октябрийн 3-найгаа бэшэг дотор инигжэ ажаглалта хэһэн байна. «Туземнэ зон сруул миссионернүүдые, тэдэнэрые дахагшадые үзэн ядадаг, бузараар дураа гутадаг лэ юм бэлэй. Тэд юушье хэхэ шадалгүй, аргашьегүй һааб даа, юундэб гэхэдэ, эндэхи хитад ноён эдэнэрые далн дороо абажа хамгаалдаг юм бшуу. Өөроо хэрэгэнэ зүүжэ болоошье гээшэ аабза гэлсэдэг болоо һэн. Литандахи шажанние толгойлогшод гурбан гэгээн багшанарые саазада оруулһаанһаань хойшо түбэдэйхид хэмгүйгөөр зэбүүрхэдэг, хэрэгэгы болонги байгаа. Ушар нимэһээ, нэгэ талаһаа, хитадууд ба миссионернүүдэй, нүгөө талаһаа, түбэд зоной —эдэнэрэй хоорондо нилээдгүй хатуу зүршэлдөөнэй хожомоо болохо байһаниинь зайлашагүй һэн». Б. Рабдановай энэ тухайлбари 1903 оной октябрь һарада тон зүбөөр тудалдаһан байха. Батанай түбэд арад зоной манжа-хитадай дарлалтада эсэргүү буһалгаан 1905 ондэ эхилэлэй. Сычуань. Юньнань гэдэг провинциинүүдэй түбэд арад зоной дунда энэ буһалгаан дэлгэрээ гэхэ гү, али Түбэд ороной бүри Зүүн, Зүүн-Урда нютагуудаар үргэлжэлһэн юм. Хитадай сэрэгэй ноёд Май-Вэ-Чи, Чжао Эр-фын гэгшэд арад түмэнэй энэ буһалгаае эрлиг хэрэгэгыгээр дараа һааб даа, тиигээшье һаань, манжуурцинскэ зонхилогшодто эсэргүүсэһэн түбэд арадай национально-сүлөөрэлгын хүдэлөөн замхаагүй, аяар 1911—1913 онуудай Синьхайн хубисхал болотор үргэлжэлһэн түүхэтэй юм.

Түүхынь, худалдаа наймаанай, экономикын, шажан мүргэлэй, этнографиин таһаһаань Дацзян-лу хотые Б. Рабданов зураглаһан байгаа. Бэшэлгэһээнь заримыень дурдая. «Дацзяан-лу хото гээшэ худалдаа наймаанай дүрэлжөөнэйнь газар болонги, бүхы заха хизаарай хүн зоной харгылдаг нютаг болоһоннинь элитэ. Нимэ хадаа элдэбын мүргэлтэн, үзэлтэнэй эндэ һуудаг байһаннинь эли бэээ. Энээнниень юун гэршэлэбэ гэхэдэ, эндэ буддын дасан дуган, хиидүүдэй элдэбын хэлтэсүүд (гэлюгба, ниигмаба, сачаба, хэшан), католиг-уудай һүмэнүүд, протестан-домовой, магометан мечетинүүд эндэ байдаг юм. Эдэ ондо ондоо шажанууд бултадаа дагагшадтай байһан бэд даа. Үнэ сагта түбэдүүдэй (Мэня) газар дээрэ Дацзян-лу хотые хитадууд байгуулаһан юм ха. Эндэхи эзэн (князь) муөөшье эндэ һуудаг зангаараа ха. Дацзян-лу — Түбэд Хитад хоёрой үүдэннинь боложо гуримшаһан хото юм байна. Һодод бэстэй хитадууд наймаа эрхилхэсэ хаа хааһаа олороо эндэ ерэдэг гуримтай байһан, тиин уданьегүй эндэхи эмэгтэйшүүлтэй гэр бүлэ болодог, тиигэжэ хожомоо гэрэй ёһото эзэдынь эхэнэрнүүд болодог һэн ха. Хэрбээ хитад эзэн эхэ нютагаа ошон ошоо һаань гү, али наһа бараа һаань, нлангаяа хүүгэлтэй үлөө һаа, хамтадаа олоһон бүхы зоори зоошэнь һамганай мэдэлдэ сүм үлэдэг гуримтай юм. Ехэ газар, байра байдалтаяа һамганай мэдэлдэ ороод, худалдаа наймаанайшье хэрэг бүри ехээр эрхилдэг боложо, Дацзян-лу хотодо эхэнэрнүүд бээ ологожо эхилһэн намтартай юм. Энэ гуримынь мүнөө эндэ бүри хүсэтэй боложо дэлгэрһэн гээшэ. Нимэ аргаар энэ ороной зоной шуһа холижо ондоо болгохо гэһэн—нимэ харатай зорилго хитадууд һанаашалһан, нүгөө талаһаа зоори ехэтэй хүнүүдые бэ тээшээ татаха зорилго Түбэд орон табиһан—нимэ ушартай һэн ха. Тиин алишье талань нимэ байдалаараа сэдьхэлээ хананги мүнөө болотор ажаһуудаг байба. Эдэ бүгэдэн ямар хойшол

Соёлой һонин

АЯАР ХОЛЫН АМЕРИКЭДЭ

Харинн орон гаража үзоогүй намда зол жаргал тудажа, энэ зун аяар холын Америкэ ошохо болоһон байнаб. Зүүн Сибиринь соёлой институдай «Сибирский сувенир» гэһэн ансамбльтай (хүтэлбэрилэгшэнь Виктор Васильевич Китов) хамта Америкын Сент-Джордж хотодо (Юта штат) үнэргэгдэнэн фольклорно уласнооронд фестивальда хабаадажа ерэһэн байнабди.

Энэ фестивальда Шэнэ Зеландинн, Швециин, Польшын, Италинн, Россин, Мексикын, Аргентинын ансамбльнууд хабаадажа, гоё һайхан баглаа сэсэг мэтэ үндэһэн хубсаһатай элдэб арадуудай түлөөлэгшэд уран бэлигээ дэлгэбэ. Харинн оронуудаар ябажа үзоогүй намда Америкын энэ хото үльгэрэй үзэсхэлэн орон мэтээр һанагдаа. Эндэ бидэнние угтажа абаһан мормонууд (нимэ нэрэтэй һүзэгтэн) оройдоонье архи, тамхи хэрэглэдэгүй хүнүүд ехэ һонирхолтойгоор энэ фестиваль эмхидхэһэн байна.

Табан удэрэй туршада үнэргэгдэһэн энэ фестиваль дээрэ манай республикын түлөөлэгшэд — ансамблинн артистнууд ехэ һонин программа харуулһан байна. Хомус дээрэ наадаһан, сахалинн абяа дууряһан яхад яһанай Люда Хантые эндэ ерэһэн зон халуун альга ташалгаар угтаба. Ород арадай дуунуудые Алла Демидова ханхинуулаа. Балетмейстер Сергей Раднаев, хүгжэмшэн Рита Дондокова болон бусадые фестивальда байһан хүгшэд ехэ дулаанаар удэшоо.

Би оороо буряад арадай дуунуудтай американ зоннне танилсуулааб. «Амаршалгын дууе», илангала «Үншэн саган ботогон» гэжэ дууе дуулахадамни, шагнагшадта ехэл һайшаагдаа. Бүхэли удэр үргэлжэлһэн концерт-наадандамнай хүгшэн, залуугүй ерэжэ, удэшэ орой болотор программыемнай һонирхон хараба, шагнаба.

Тэндэ бидэ гэр бүлэнүүдэр тараагдажа, айлнуудай гэр соо байрлабабди. Би 7-4 наһатай хүгшэн үшоо сарюун минаараа ябажа, тоосоото концерт-наадана ансамблинитаа алтан ойдо зорюулааб. Тоонто нютаг Мэлэ тухай «Мэлэ» гэһэн дуугаа (үгэнь Н. Шабаевай) ехэ дуратайгаар дуулааб. Захааминай захиргаанай түлөөлэгшэдтэ, илангаала соёлой таһагые даагша В. Д. Халзановта баярые хүргэнэб.

Түрүүн хари гүрэн гараха (Япон) гэхэдэ, талаамни буруулжа, документэсэ хэжэ үрдеэгүйб. Һүүлдэнь манай «Байгал» ансамблинн Хитад гарахада, Свердловск хотодо уран бэлигээ дээшэлүүлхэсэ ошоһон байгааб. Ошоошьегүймни болоо, юуб гэхэдэ, бэлигтэй багша, урдань Ураалай гүрэнэй хоорой хүтэлбэрилэгшэ байһан Пиошилла Александровна Мальгиновада заалгажа, олон юумэндэ һурааб. Дуунай удха шанарые аурхэ сэдьхэлээрээ дамжуулха тухай эрилтэ табидаг энэ багша зохёохы ажалдам һайн аша нүлоо үзүүлээ гэхэ байнаб.

Эдэ удэрнүүдтэ республикын арадай артистка Дарима Дугдановагай тоосоото концертдэ хабаадахаяа түрэл Хожэнгээрнь уран бэлигээ харуулжа байнабди. Ерээдүйдэ Улаан-Удэдэ оорынгоо тоосоото-концерт үнэргэхэ түсэбтэйб.

Дымбрын РИНЧИНОВА,
Буряад Республикын габьяата артистка.

Ц. Сампиловай 100 жэлэй ойе угтуулан

БЭЛЭДХЭЛ ТҮЛЭГ ДУНДАА

Буряад мэргэжэлтэ уран зураг үндэнэ һуури табигша Цыренжап Сампилович. Сампиловай түрэһоор 100 жэлэй алдарта ой үргэноор тэмдэглэгдэжэ байна.

Гараха һарын хорёодоор уран зураашын түрэһэн тоонто Яруу на нютагта ойн баярай үдэрнүүд үргэноор тэмдэглэгдэхэ юм. Аймагай түб — Нарһата һууринда оршодог Ц. С. Сампиловай музейдэ (директорынь Лилия Намдаковна Боросгоева) уран зураашын зохёохы ажал ябуулгада зорюулагдаһан выставкэ хсёр зал соо нээгдэбэ. Музейн хүтэлбэрнин ороддолгоор Ц. Сампиловай абажа ябаһан зүйлнүүд эндэ асарагдажа табигданхай.

Алдарта уран зураашынгаа ойн баярта бүхы Яруунын һургуулинуудай уран гарта үхибүүдэй зурагуудай выставкэ мүн лэ бэлдэгдэнэ. Нарһатын түбэй библиотекэдэ аймагай библиотекарьнүүдэй семинар үнэргэгдөө. Тэрэ хадаа үбгэн хоёродо байхаар уригдабаб. Хүгшэнинь салигар залуу зандаа. Нэгэ хэды модо (нэгэ харгы гарахадаа) соо ходол намайе үмсынгоо гоё машинада нуулгадаг байба. Ухаангүй хүндэмүүшэ эдэ зон намайе ехэ һайнаар эдэлүүлээ, уттаа.

Алдар суута, элдэб наадалай орон гэгдэдэг Лас-Вегас (казинонуудай орон) хотодо ошожо, һонин һонин юумэ харабабди. Би нэгэ наадан дээрэ 20 доллар шүүгээб. Энэ хотодо удэшэ, үглоогүй ялагар тологор мэдэсэлнүүд ялариа, энэ тэрэ казинодо урина. Ехэл һонин газараар ябажа, сэнгэжэ, уран бэлигээ харуулжа, ондоо ороной үзэсхэлэнтэ газарнуудтай танилсаһандаа баяртайбди.

Үнэрһэн зумнай ехэ баян зун болоо. Түрэл Захааминаараа ябажа, концерт-наадаяа ансамблинитаа алтан ойдо зорюулааб. Тоонто нютаг Мэлэ тухай «Мэлэ» гэһэн дуугаа (үгэнь Н. Шабаевай) ехэ дуратайгаар дуулааб. Захааминай захиргаанай түлөөлэгшэдтэ, илангаяа соёлой таһагые даагша В. Д. Халзановта баярые хүргэнэб.

Түрүүн хари гүрэн гараха (Япон) гэхэдэ, талаамни буруулжа, документэсэ хэжэ үрдеэгүйб. Һүүлдэнь манай «Байгал» ансамблинн Хитад гарахада, Свердловск хотодо уран бэлигээ дээшэлүүлхэсэ ошоһон байгааб. Ошоошьегүймни болоо, юуб гэхэдэ, бэлигтэй багша, урдань Ураалай гүрэнэй хоорой хүтэлбэрилэгшэ байһан Пиошилла Александровна Мальгиновада заалгажа, олон юумэндэ һурааб. Дуунай удха шанарые аурхэ сэдьхэлээрээ дамжуулха тухай эрилтэ табидаг энэ багша зохёохы ажалдам һайн аша нүлоо үзүүлээ гэхэ байнаб.

Эдэ удэрнүүдтэ республикын арадай артистка Дарима Дугдановагай тоосоото концертдэ хабаадахаяа түрэл Хожэнгээрнь уран бэлигээ харуулжа байнабди. Ерээдүйдэ Улаан-Удэдэ оорынгоо тоосоото-концерт үнэргэхэ түсэбтэйб.

Дымбрын РИНЧИНОВА,
Буряад Республикын габьяата артистка.

БАРХАН УУЛЫН ХАЯАГААР

Х. Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын академическэ театрай ээлкээтэ 62-дохь сезон ноябрнин 5-да нээгдэхээ байна. Энэ театрай зунай, намарай сагта республикынгаа аймагуудаар хөөрүрбан нараар гастрольдо гарадаг заншалынь мэдээжэ болонхой. Худоо нютагуудаар талха тарга хуряалгын дүүрэжэ байхада, зоннне амаруулха, зүжэг наадаараа баярлуулха гэһэн ехэ хорэг ха юм. Мүноошье буряад драмын театрай бүлэг артистнууд зунай сагта ошожо шадаагүй байһан холын аймагуудаар ябаһанаа, һаяхан бусаба.

Ехэ тайзан дээрэ үшоо табигдаагүй. Д. Дылгыровэй «Бооссон» гэжэ зүжэгые Хурамхаанай аймагта тэдэ харуулһан байна. Энэ бүлэгэй хүтэлбэрилэгшэ, мүн зүжэгэй гол геройе наадагша, Буряад Республикын арадай артистнууд О. Бабуев, Ч. Гуруев, Д. Бочиктоев, Буряад Республикын габьяата артистка Д. Батомункуева, артистка Т. Бальжанова гэгшэд энэ зүжэгтэ хабаадажа, уран бэлигээ харуулба.

— Үшоо нэгэ бүлэг артистнар хорин хоног соо Захааминай аймагаар ябахадаа, Б. Эрдынеев, С. Лобозеров гэгшэдэй табиһан «Соноор малайһан нара» гэһэн зүжэг табла. Дүгэлүүр бууринай арадай театрайхидай аймаг соогоо энэ зүжэг харуулһаннье һаань, хотын театрай артистнуудай наадахадань, захааминаархинда ехэ һайнаагдаа. Энэ зүжэгтэ Буряад Республикын габьяата артистнуудай Д-Ц. Намжилов, Б-Х. Рабданова, Б. Очирова, залуу артистнууд Д. Дамбилов, Д. Тангатова, З. Ринчинов гэгшэд наадаба. Мүноо театрай артистнуудай шэнэ сезон нээлгэдэ табигдаха ёнотой классическа болоһон «Будамцуу» гэжэ зүжэг бэлдэжэ байнхай,—гээд, театрай ахамад режиссер, Буряад Республикын искусствын габьяата ажал ябуулагша В. Н. Кондратьев хоорэбэ.

Т. ЦЫРЕНОВА.

СУУТА СПОРТСМЕН В. ЕШЕЕВТЭЙ УУЛЗАЛГА

Манай үе сагай элитэ ехэ спортсмен Владимир Ешеев Улаан-Удэдэ ерэбэ гэһэн мэдээсээ һэмди. Физическэ культура ба спортын талаар Буряад Республикын түрэлэй комитедтэ Владимир Ешеевтэй үнэргэгдэһэн уулзалга гэхэ гү, али семинар-зублоон тухай эндэ хоорэхэ-мнай. Буряад ороной олонитын түлөөлэгшэд, һур харбалгаар мэргэжэлтэд, тренерүүд, журналистнууд эндэндэ хабаадаһан байгаа.

Физическэ культура ба спортын талаар түрэлэй комитедэй түрүүлэгшын орлогшо, Россин габьяата тренер В. Н. Иванов энэ уулзалгые нээхэдээ, Владимир Ешеевэй намтар тухай тобшохоноор хоороод, республикын һур харбалгын федерацийн түрүүлэгшэ, педагогийн эрдэмэй кандидат, Россин Федерацийн физическэ культурын габьяата хүдэлмэрилэгшэ Б. Д. Сандановта үгэ үгөөб.

— Юрэнхыдоо манай һур харбагшад Россин Федерацидотор түрүү һуурицуудай нэгые эзэлдэг юм. Байгша ойдо эдиршүүл болон залуушуулнай илэга гараа һэн. Эрэшүүлэймнай команда шанга һуури эзэлдэ. Имагтал эхэнэрнүүдэй урагшагүйдэһэн байна. Эдэ бүгэдэнһоо мэргэжэлтэд болон тренерүүдэй зохихо тобшолол хэжэ, шухала хэмжээнүүдые абаха бэзэ гэжэ һананоб,—гээд, Борис Дамбаевич хоороогоо эхилэб.—Сэхыень хэлэхэдэ, физическэ культура ба спортые хүгжоохэ талаар республика доторнай мүнгэн тэй бэлгаар һомолгдоно. Үнэр нимэнээ мүнгэн һанган талаар түбэг бэрхэшэлнүүдтэй тохёолдонобди. Хара амяа хараад лэ ябаха саг дүүрээ. Хараа зорилгонуудаа бэлэгүлэхи тула спортсмэнүүдые бэдэрхэ хэрэгтэй. Сибирь болон Алас-Дурна аугаайндэй хүсэлэл ороддолгонуудые нэгэдүүлхэ шухала. Хүлеогээд лэ һууха саг һалаа. Бидэ али бүхы аргаар оойнэдын мүнгэ зоорн олохо, бии болгохо ёнотойбди. Номо, годлинууд дуталдана. Энэ асуудалай орёо хүшэр байгаашье һаань, али бүхы хэлсээ баталка, шадалайнгаа эзргээр нинидхэхэ зэргэтэйбди.

Буряад Республика дотор физическэ культура ба спорт хүгжоохэ тухай Хуулинн проектын бэлдэгдэжэ байһан тухай нухэр Санданов саашадаа хоорэбэ.

Удаань Владимир Ешеев үгэ абахадаа, нигэжэ хэлэбэ:

— Бүхэдэлхэйн һур харбалгын федерацийн (ФИТА) конгрессэй һаа болоһон сугларан тухай нэн түрүүн тогтоно хэлэхэмни. Үнэрынь гэхэдэ, энэ конгресс дээрэ ехэ ехэ мүрысоонэй дүрнүүд хубилагдаа, шухала асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдээ. Шэлэжэ абалгын мүрысоонэй дүнгүүдээр 61-64 эрэнүүл, эхэнэрнүүд Олимпийн наадануудта хабаадаха байна. Мүрысоон командна бэшэ, харин хубинн тоосоогоор үнэргэгдэхэ юм. Мүн лэ нимэ гуримай үндэһоор 40-40 эрэнүүл, эхэнэрнүүд дэлхэйн түүрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысоонүүдтэ хабаадаха, Олимпиадада М-1 упражненеэр, мүн 70 метрэй зайнаа хөөр дахин харбаха. Дэлхэйн түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысоонүүдтэ М-1 упражненеэр харбаад, бүхы заада нэгэ дүхэриитэ хөрхо мэргэнээ турилсаха байна. Түби түбинүүдээ нэгэн абалгын мүрысоонүүдэй үнэргэгдэхэ байһые хараада абабал, олон гүрэнүүдтэй Европо, Азн түбинүүд харагтахадаа болохэ бэшэ бшуу. Жэнээнь, 35 орэнтой Европоһоо—3, орэйдоол 2 оршотой Хойто Америкэнэ мүн лэ 3 мэргэшүүлэн түлөөлэгдөө гээнэ һаань, юун болоттойб?

Номо, годлинуудые бүтээн гарга лгаар бүхы дэлхэй дээрэ алдарилаһан Америкын «Хойт», «Истон», Японой «Ямаха», Франциин «Бинман» компаниинуудай хооронд болоно байһан атаа мэдэн, хёмороо зуршэлдоон тухай айлшамнай хоорэжэ, сугларагшадые һонирхуулба.

Саашадаа Владимир Ешеев сугларагшадай олон тоото асуудалнуудта хариусаба.

— Тоонто нютаг, түрэлхид тухайгаа тобшохоноор хоорыт.

— Би Шэтын областинн Ононой районой «Гигант» колхозто түрэһэн хүм. Бүлэмнай үнэр баян юм даа. Спортивна бүлэ гэхэдэ, алдуу бологүй. Абамнай—олон жилдэ колхозой түрүүлэгшэ байһан Николай Ешеевич, эжымнай — нютагтаа бухгалтераар ажаллаад, пенсидэ гарахан Валентина Гомбоевна, Александр ахаймни, дүү басагамни бүлгадаа һур харбадаг юм. Мүноо хөёрдохи үеын харбагшад урган гаража байна. Ахаймнай хүбүүн Володя Буряадай багшанарай институдта һурадаг, спортын мастер болонхой. Спортын мастер нэрэ зэргэтэй Александр ахамни нютагтаа хүүгэдэй спортын һургуулида тренерээр һудэлдэг юм,—гэжэ В. Ешеев мэдүүлэб.

— Арба һайса гаран жилэй турша соо СССР-эй, Россин Федерацийн суглуулагдамал командын бүрэлдэлэ ороходоо, спортын талаар горитой ехэ амжалта түйлаһан байнат. Эдэ бүгэдэн тухайгаа...

— Дунда һургуули хүгэн медальтайгаар дүүрэлгэ жилдээ, 1975 онд, би түрүүшынгээ ехэ амжалта түйлаһан команда түрэлдэлэ СССР-эй арадуудай зунай VII Спартакиадын чемпион болоо һэм. Тэрэнһээ хойно 13 жилэй туршада, ороной суглуулагдамал командда ороходоо, гурбан Олимпиадада, дэлхэйн ба Европын хэдэн шүрысоондэ хабаадаха золотой байгааб. Москвагай Олимпиадада эргэдэлэй һүүри ээзлһэн, 1983 онд Сеулда Олимпийн наадануй хүрэл медальда хүрэлэн юм. 1987 онд Австралийн Аделаида хотодо дэлхэйн золотна чемпион болоо һэм. Команда тоосоогоор Европын гурба дахин, хубинн тоосоогоор хөёр дахин чемпион болоһон байнаб, СССР-эй болон Россин Федерацийн чемпионой нэрэ зэргэдэ тус тустань гурба дахин хүрэтооб. СССР-эй Кубогаар 6 дахин шагнаганхаб.

Тиихэдэ СССР-эй арадуудай зунай VIII Спартакиадын абсолютна чемпион болоһон, Италида үнэргэгдэһэн уласнооронд заншалта мүрысоондэ илага, Амброзиийн кубогаар шагнаганхай байна. Болгари, КНДР, Германи, Куба, Венгри, Мексика, Монгол, Хитад, Швеци, Финляндди, Чехословаки, Польша, Франци, Урда Корей, Испаниа, Португали, Австралиа, Турци болон бусад ороонуудта болоһон уласнооронд мүрысоонүүдтэ шалгарна һэм. СССР-эй спортын габьяата мастер Владимир Ешеев дэлхэйн 3 рекорд, СССР-эй 12 рекорд тогтоонхой. «Сэхэ» хэлхэдэ, миний спортын сэхэ тиимэ хүнгэхэн, жэгэ сэрюун байгаагүй. Ажалаа туйлалтануудай хажуугаар голхорол урагшагаһаныгнуудые тохёолдоһон байна,—гэжэ В. Ешеев мэдүүлэв.

— Оор тухайгаа, гэр бүлэ тухайгаа хоорыт даа.

— Би Шэтын багшанарай институдай физическэ культурын факультет дүүрэлгэ, физкультурын багшын болон тренерэй мэргэжэлтэй болонхойб. Москвагай сэхэ гэрнизондо алба хаа байһанаа хэлсээнэй үндэлгэ жэл соо Казахстанда хуулиһэноо мүноо hооргоо бүрэлдэхэйб. Намгамни украин яһанай, Надежда Окныш гэ нэрэ обогтой. Һур харбалгын уласнооронды классай спортын мастер юм. Витя хүбүүмнай 11-тэй, эрэгэдэ класста һурадаг.

— Владимир Николаевич, саашаних хараа түсэбүүдэй ямар гэхэшэб?

— Юрэдоол, наһан эрэлгэ байна. Тиигээшье наа, спорттобо хахасаагаа. Үшоол нэгэ хэды саг хөёрдэ харбаха байнаб. Тренерлэ, хүдэлхыемни үрнйан бэлэ, Испаниһаа, Португалиһаа, Аргентинаа. Ноябрь һарын һүүгэ бэлэдэр хэлсээ баталга. Португали ошохо түсэбтэй. Хэтэ юумэн ехэ, бэлэдэ түсэбүүдые горитой. Тэ хүсэ шадал, саг хүрэхэ гү, бү мэдэе,—гээд, Владимир Николаевич энэ...

* * *

Семинар-зублоонай ... суута спортсмен манай республикын мэргэжэлтэй тренерүүдтэ, харбагшадта олохон туһатай зааварнууд ...шэлнүүдые үгэбэ.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Владимир Ешеев.
С. БАЛДУЕВАЙ фото.

НАМАРАЙ ГАСТРОЛЬНУУД

ЗЭДЭ, ЗАХААМИН...

Мүноо үеын буряад эстрадын дуунуудые гүйсэдхэдэг «Тэнгэри» гэжэ студиин бүлэг дуушад хахад һарын туршада Зэдэ, Захааминай аймагуудаг ажалшадта уран бэлигээ харуулжа ябана.

Тэдэнэр Зэдын аймагай худоо нютагуудаар, аймагай түб — Петролавловка һууринай ажалшадта арбаад хоногто ябажа, концерт-наадаяа харуулаад, Захааминай аймагай худоо нютагуудаар гараба

Табан хүнһоо бүридэнэн дурсагдагша студиин бүлэгтэ Буряад Республикын габьяата артист Андрей Чимитдоржиев, дуушад Елена Антонова, Намгар Лхасаранова, хүгжэмшэ-хүтэлбэрилэгшэ Анатолий Бутуханов, хүгжэмэй оньһон түхеэрэлгын оператор Евгений Золотарев гэгшэд ороно. Буряад композиторнууд А. Андреевэй, С. Манжигеевэй, Б. Батодоржиевай, В. Пантаевай, Б. Сампиловай дуунуудые «Тэнгэри» студиин түлөөлэгшэд нрагуу һайханаар гүйсэдхэжэ, харагшадые баясуулна.

А. ДОРЖИЕВ.

УСТЬ-ОРДАҺАА МЭДЭЭСЭНЭ.

«Океанда» путёвконууд үгтөө

Манай Усть-Ордын Буряадай автономито округто үхибүүдэй амардаг Бүхэроссин «Океан» түбтэ тусхай ёноор 5 һуури үгтоо.

Бага арадуудай бэеын элүүртэ болон ёно заншалта соёл болбосоролдонь зорюулагдаһан түбэй юньдэхи халаанда Баяндайн аймагай Нагалагай дунда һургуулин 8-дахи классай һурагша Евгений Баторов. Алайрай аймагай Идеалай дунда һургуулинн 9-дэхи классай һурагша Анатолий Зодбоев, Боохоной 2-дохи дунда һургуулинн 9-дэхи классай Андрей Матюшенко, Шэнэ-Нүхэдэй дунда һургуулинн 9-дэхи класснаа Людмила Тряпишникова, Усть-Ордын 1-дэхи дунда һургуулинн 9-дэхи класснаа Татьяна Батюрова гэгшэд эрхим һуралсалааранд үгтэн соогоо шалгаржа, һургуулидаа үнэргэгдэдэг хэмжээ ябуулганнуудта эдэбхитэйгээр хабаадалсажа, нимэ эрхэдэ хүртөо.

Удаадахи халаанда, октябрнин 25-һаа ноябрнин 23 болотор, багаар хангагданги байдалтай бүлэнэрэй үхибүүд «Оксанда» амархаяа эльгээгдэхээр хараалагдана.

З. ЮМДУНОВА.

УРАГШАГҮЙЛ ЖЭЛ БОЛОБО

1 лигын зүүн зонын футболой командануудай хоорондохи Россин түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн түгэсхэлдөө дүтэлбэ. Мүноо дээрээ илагшад үшоол тодороодүй. Юуб гэхэдэ, нэгэдэхи һуури эзэлхын түлөө Тюменнин «Динамо-Газовик» Ленинск-Кузнецкын «Заря» гэжэ хоёр команднуд шанга тэмсэл хэнэ бшуу. Эдэнэрэй арсалдаан һүүлшын наадануудта эсэслэн шидхэгдэхэ. Эндэ «Динамо-Газовик» һайн байдалтай ха. Тэдэнэр 3 наада, харин «Заря» 2 лэ наада үнэргэгдэ бшуу. Хажуугаарнь эдэнэрэй урагшагүйдөө һаань, Омскын «Иртыш» үлэһэн дүрбэн наадаяа хуу шүүбэл, баһал түрүүлхэ гү, али хоёрдохи һуурида гараха аргатай. Тоэд энэ теоретическэ багсаамжалга ааб даа.

Мүрысоонэй таблица адаглан һуухадаа, эрхим табанай тоодо орожо, нэгэдэхи лигэдээ үлэхэ арга боломжо хэд олохонь бэ гээд гансата бодожо үзэнэбди. Эндэ дурдагдааша гурбан командаһаа гадна үшоо табан команда элдэб шалтагаануудһаа дуулыдан, энэ тэмсэлдэ хабаадаха аргатай.

Эрхүүгэй «Звезда-Юнис-Сиб», Шэтын «Локомотив», Кемеровын «Кузбасс», Якутскын «Динамо» командануудай түс тэмсэлдэ заабол хам оролсохо байгаа һаань, Алданай «Металлург» дээрэ дурсагдаашадай булта илагдаа, урагшагүйдөө һаань лэ энэ шухала зорилгоёо бэелүүлжэ магадгүй.

Нихэдээ мүрысоонэй таблицада дээдэ, алтан дунда, доодо хажуу гэжэ бодото дээрээ үгы болонол даа. Юуб гэхэдэ, юньдэхи һуурида ябаһан команда арбан дүрбэдэхи һуурида тогтоһон команда даһаа 3 лэ очкогоор ехэ «абдартай» байна бшуу. Тиимэһээ мүрысоонэй таблица таниндахаар бэшэ болотороо хубилжа магад.

Үшоо юун тухай онсолон тэмдэглэмээр бэ гэхэдэ, нэн түрүүн Ленинск-Кузнецкын «Заря» болон Яхадай хоёр командануд («Динамо», Алданай «Металлург») футболдо дуратайшуулые гайхуулаа, нютагаархидаа горитойгоор баясуулаа. Эдэ хотонуудта футболдо ехэ анхарал хандуулаа, гараһан бүхы асуудалнуудынь амжалтатайгаар шидхэжэ шадаа. Эгээл гол шухалань мүнгөөр болоод материальна талаһаань хангалга юм ааб даа.

Тэрэл зуура һаял хада манай Зүүн Сибиринн болон Алас Дурна зүгэй футбол эгээл дээдэ хэмжээндэ түлөөлжэ байһан Хабаровскын СКА яашоо гээшэб гэжэ асууха дуран хүрэнэ. 27 наадаһай һүүлдэ ороёдоо 10 очко абаад, урдань ябагша Новосибирскын «Чкаловец-һаа» алар 9 очкогоор гээгдэжэ ябанал. Эндэ баһал ооруын онсо шалтагаануд бии юм аабза.

Армсецуудые 12 очкогоор ахижа ябабашье, 14-дэхи һуурида шилээн удаан саг соо шэбэлһэн манай «Сэлэнгын» юундэ урагшагүйдэнэнинь ойлгосотой. Улаан-Удэдэмнай, республика соомнай футболдо анхарал эрид һуладхагдаа, органса классна командаяа хангалгаяа муудхуулаабди, мүнгөөр ахираар хангадаг болоообди.

Нёдондоной табадахи һуури эгээл мүнөө яаһан хэрэгтэй байгаа гээшэб? Тэд шэнэ сезондо бэлдэлгын үе соо, чемпионадай түрүүшын хаһада суглуулаа болоһон юумэсэ хуу үрөсбди, командамнай гэр дээрэхи нааданнуудтаал хаа-яа гэмгүй наада харуулаа, гэбэшье зарим ушарта айхабтар үбшэнтэй сэхилтонуудые абаа. Гол түлэб хангалгын асуудалнуудай шидхэгдэзгүйһоо, анхаралай һуладуулагдаһанһаа болоно, нёдондо командын бүридэлдэ ородог, наадананнь хэлбэри шанар тодорхойлдог байһан олон футболистнууд гаража ябаа һэн гүб даа. Тиимэһээ Эрхүүгэй командын таблицын дээдэ хажуудa найдамтайгаар һууһаниинь ойлгосотой болоно бэшэ гү?

Хүндэтэ уншагшадтаа һүүлэй хоёр наадануудай дүнгүүдые дурадхаад, мүрысоонэй таблица харуулхамнай: «Локомотив» (Шэтэ)—«Иртыш» (Омск)—0:0, «Чкаловец» (Новосибирск) — СКА (Хабаровск) — 2:1, «Томь» (Томск) — «Сахалин» (Холмск) — 8:0, «Динамо» (Якутск) — «Динамо-Газовик» (Тюмень)—0:2; «Металлург» (Алдан)—«Иртыш» (Омск) — 0:1, «Металлург» (Красноярск)—«Заря» (Ленинск-Кузнецкий) — 0:2; «Звезда Юнис-Сиб» (Эрхүү—«Кузбасс» (Кемерово) — 2:1, «Локомотив» (Шэтэ)—«Сэлэнгэ» (Улаан-Удэ)—2:0; «Металлург» (Новокузнецк)—«Динамо» (Барнаул)—3:1. «Локомотив» (Шэтэ) — «Чкаловец» (Новосибирск)—2:0, «Сахалин»—«Динамо» (Якутск)—2:3; Сэлэнгэ» — «Томь»—3:0 (Томскын командынь нааданда ерэгүй байһанайнь түлөө), СКА—«Металлург» (Алдан)—1:2, «Иртыш»—«Звезда» 3:1, «Кузбасс»—«Динамо» (Барнаул)—3:2, «Заря»—«Металлург» (Н-Кузн.)—5:0, «Динамо-Газовик»—«Металлург» (Красноярск)—3:0.

Командануд	Наадаа	Түрүүгэ	Тэнцэ	Шүүгдэ	Бүмбэгэ	Очко
«Динамо»-Газовик» (Тюмень)	27	16	5	6	48—26	37
«Заря» (Ленинск-Кузнецкий)	28	14	9	5	42—20	37
«Иртыш» (Омск)	26	11	6	6	41—30	31
«Звезда» (Эрхүү)	27	14	5	8	45—35	33
«Локомотив» (Шэтэ)	26	13	6	7	33—31	32
«Кузбасс» (Кемерово)	28	13	5	10	45—36	31
«Динамо» (Якутск)	27	12	7	8	37—26	31
«Металлург» (Алдан)	27	10	7	10	26—26	27
«Сахалин» (Холмск)	27	10	5	12	36—55	25
«Томь» (Томск)	23	9	7	12	39—31	25
«Металлург» (Красноярск)	27	9	7	11	23—33	25
«Металлург» (Новокузнецк)	27	10	3	14	33—46	23
«Динамо» (Барнаул)	27	9	5	13	46—46	23
«Сэлэнгэ» (Улаан-Удэ)	27	8	6	13	25—40	22
«Чкаловец» (Новосибирск)	28	6	7	15	31—41	19
СКА (Хабаровск)	27	2	6	19	16—52	10

БУРЯТИЯ мүнөөдэрэй номерто

Республикын Министрнүүдэй Советэй заседаниһаа. «Үнэгэрһэн үдэрөо наминжа...» — Н. Натаевай тэмдэглэлнүүд.

«Хододоо дурсадаг худоо нютагни» — В. Гомбоевагай статьяла.

«Редакцийн почто» — уншагшадай сэнэгүүд.

«Үбэл ерэбэ. Малшадынай бэлэн гэзэнэ гү?» — Н. Натаевай статья.

«Россин Федерацийн Федеральна суглаанай палатануудай депутадуудые һунгалтада бэлдэлгэ ба тэрэ үнэргэгдэхэ хэмжээнүүд тухай». Буряад Республикын Верховно Советэй болон Министрнүүдэй Советэй тогтоолнууд.

«Сергей — адуун һүрэ...» — С. Баяндуевай статьяла тэмдэглэл.

А. Фадеева: «Багшаа замай тэмдэглэлнүүдэй...»

Редактор Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ
РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М. Ж. (харюусалгата секретарь). НИМАЕВ Н. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо). ТОКТОХОЕВА В. Э.

Эмхидхэн байгуулагшад — Буряад Республикын Верховно Совет, Буряад Республикын Министрнүүдэй Совет
Бүгэдэ буряадай үндэһэн соёлой эблэл болон редакцийн ажалша коллектив.

Манай адрес: 67000, Улаан-Удэ, Каландаришвилийн үйлсэ 23, «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакцийн телефонууд: редакторай — 2-50-96, приемный — 2-54-54, редакторай орлогшоной — 2-68-03, 2-62-62, харюусалгата секретарийн — 2-50-52, секретариадай — 2-66-76, тайагууд: соведуудэй хүдэлмэрийн ба нинтын эмхинүүдэй — 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа — 2-64-36 (даагшань). 2-63-86, 2-67-81, 2-61-35, соёлой эрдэмэй болон һургуулинуудай — 2-60-21 (даагшань), 2-57-63; олонитын хүдэлмэрийн ба мэдээсэлэй — 2-54-93 (даагшань). 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын — 2-60-91; корректорнуудэй — 2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй — 2-35-95. Манай корреспондентнүүд: Агинскда — 3-42-19, Закаменскда — 30-61.
Буряад Республикын Министрнүүдэй Советэй хэблэлэй телефонууд: директор — 2-49-94, бухгалтери — 2-54-54, вахта — 2-56-62.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудаһан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэһэг 6.351. Стереотипта тушаагдаһан саг. 19.05.

Буряад Республикын республиканска типографида газетэ хэблэгдэв. Директорэйнь телефон: 2-40-45.
Мүн 69-дэхи номертойгоор бүридхэлдэ эбтанхай.